

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

www.nocka.sk

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

číslo 1/2020

Život v čase korony

BARBORA KUCHÁROVÁ

Ako si udržať
psychickú pohodu
počas pandémie

BARBORA KUCHÁROVÁ
INGRID HUPKOVÁ

PENITENCIARISTIKA

ako veda žalárna

MILOSLAV JÚZL

Trest domáceho väzenia
a elektronický monitoring
v Slovenskej republike

KATARÍNA JAKUBOVICH

Duchovná služba ako
prevencia trestnej
činnosti

MARIAN BODOLLÓ

3

**Zabezpečovacia
detencia
ako totálna
exklúzia?**
Miloslav Jůzl

14

**Slováci zažili
desaťročie
rýchleho
zadlžovania**
Peter Macinský

26

**Sociálno-
patologicke javy
v kontexte
súčasnej
spoločnosti**
Ingrid Hupková

5

**O prevencii,
slobode
a ich kontextoch**
Albín Škoviera

16

**Duchovná služba
ako prevencia
trestnej
činnosti**
Marian Bodolló

28

**Komplexná
pomoc „závislým“
v poradenskej
ambulancii**
Denisa Šoltésová
Gabriela Šostáková

7

**Penitenciariatika
ako veda žalárna**
Miloslav Jůzl

18

**Len to nevzdať
a pokračovať.
Dobré skúsenosti
s neformálnym
vzdelávaním
Rómov**
Jana Hažírová

30

**Smrť ako forma
zábavy.
Nový fenomén
alebo cyklický jav
v dejinách?**
Mário Kadlec

9

**Trest domáceho
väzenia
a elektronický
monitoring
v Slovenskej
republike**
Katarína Jakubovich

20

**Kvalita blízkych
vzťahov v rodine
a prevencia
delikventného
správania**
Elena Ondrušková

32

**Život v čase
korony**
Barbora Kuchárová

12

**Čo sú to CEO
podvody?**
Michaela Jurisová

22

**Vzťahová väzba
v kontexte
problematiky
CAN**
Lenka Lipanová

34

**Ako si udržať
psychickú
pohodu počas
pandémie**
Barbora Kuchárová
Ingrid Hupková

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

ročník 15 | č. 1/2020 | ISSN 1336 9679 | EV 4957/14

Vydavateľ: Národné osvetové centrum | Nám. SNP 12 | 812 34 Bratislava | IČO: 00164615
Zostavovateľka a odborná redaktorka: doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD.
Recenzoval: prof. PhDr. ThDr. Andrej Máteľ, PhD.
Jazyková redaktorka: PhDr. Katarína Vrablicová
Vedúca vydania: Mgr. Alexandra Žilavá
Za obsahovú stránku publikovaných príspevkov zodpovedajú autori.

Dátum vydania: jún 2020 | Periodicita: 2×ročne | Náklad: 300ks | Nepredajné.

Časopis je indexovaný v Bibliographia medica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CíBaMed.

www.nocka.sk

Doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra špeciálnej pedagogiky Univerzity Jána Amosa Komenského, Praha

Zabezpečovacia detencia ako totálna exklúzia?

V roku 1951 sa v Prahe narodila Olga Hepnarová a o 24 rokov neskôr ju popravili ako masovú vrahyňu, ktorá v roku 1973 úmyselne vybehla na trolejbusovú zastávku a vypožičaným nákladným automobilom usmrtila 8 ľudí. Bola poslednou popravenou ženou v Československu. Podľa niektorých názorov jej správanie vykazovalo známky Aspergerovho syndrómu (patrí medzi poruchy autistického spektra a vyznačuje sa hlavne problémami v komunikácii a sociálnym správaním, ktoré sú v rozpore s priemerným až nadpriemerným intelektom a rečovými schopnosťami, i keď pasívna slovná zásoba býva veľmi bohatá a vývoj reči nie je oneskorený) so zníženou emocionálnou a sociálnou inteligenciou. Keby začiatkom 70. rokov minulého storočia existovalo zariadenie podobné dnešným ústavom zabezpečovacej detencie – v tom čase sa o ňom seriózne uvažovalo –, toto krásne, ale nešťastné dievča by sa dnes pravdepodobne dožilo staroby, malo by rodinu a zo svojich psychických problémov by bolo vyliečené. Na druhej strane ešte by mohol žiť i študent gymnázia v Ždiari nad Sázavou, ktorého nožom zavraždila žena s paranoidnou schizofréniou, keď chránil spolužiačku vlastným telom.

ČO JE TO ZABEZPEČOVACIA DETENCIA

V trestnej justícii, penologickom odbore, ale i v rámci penitenciárnej a psychiatrickej starostlivosti sa čoraz častejšie stretávame s pojmom zabezpečovacia detencia. Tento pojem už ani zďaleka nie je ničím novým. Nebezpečným rizikovým faktorom, ktorý postihuje

Spoločnosť očakáva od štátnych inštitúcií predovšetkým izoláciu nebezpečného a duševne postihnutého jedinca **s cieľom totálnej exklúzie.**

súčasnú civilizáciu, je skutočnosť, že spoločnosť aj vo vyspelých krajinách trpí čoraz väčším nárastom porúch v oblasti duševného zdravia. Priebeh duševnej poruchy môže mať bohužiaľ aj fatálne následky a nezriedka dokáže vyústiť do spáchania závažného trestného činu. Pre tieto prípady sa v českej legislatíve už 12 rokov vyskytuje nová forma trestného opatrenia a tou je práve zabezpečovacia detencia, ktorú po dôslednom znaleckom posúdení ukladá súd. Je realizovaná od roku 2009 (Jůzl, 2010).

Zabezpečenie starostlivosti o osoby, ktorým bola nariadená zabezpečovacia detencia, má vo svojej gescii Väzenská služba Českej re-

publiky. Vykonáva sa v ústavoch pre výkon zabezpečovacej detencie. V Českej republike spadá väzenská služba a tým aj zabezpečovacia detencia pod rezort ministerstva spravodlivosti. Jej hlavným zmyslom je ochrana spoločnosti proti páchatelom závažnej trestnej činnosti, u ktorých je diagnostikovaná nebezpečná duševná porucha. Z laického hľadiska môžeme ústav pre výkon zabezpečovacej detencie charakterizovať ako psychiatrickú nemocnicu so zvýšeným stavebno-technickým zabezpečením, kde výkon zabezpečovacej detencie zaisťuje odborný personál, ktorého súčasťou sú špeciálne vyškolení príslušníci bezpečnostného zboru väzenskej služby, ktorí môžu v nevyhnutných prípadoch použiť aj zákonné obmedzovacie prostriedky proti umiestneným chovancom. Zmyslom je predovšetkým zabrániť útekom a napádaniu personálu nebezpečnými osobami s duševnou poruchou. V rámci penitenciárnej praxe nejde o väznené osoby, kam spadajú obvinení jedinci vo výkone väzby a odsúdení vo výkone trestu odňatia slobody. Osoby umiestnené v ústave pre výkon zabezpečovacej detencie sú chovaní (nie väznené osoby vo výkone trestu odňatia slobody), u ktorých sa aplikujú penitenciárne aj medicínske prístupy (Jůzl, 2010).

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Pôsobí na Katedre špeciálnej pedagogiky Univerzity Jána Amosa Komenského v Prahe. Zaoberá sa predovšetkým penológiou a penitenciariatikou. Z jeho bohatej publikačnej činnosti je najznámejšou monografia Penitenciariatika jako věda žalární (2017). Je garantom nového študijného programu resocializační a penitenciární pedagogika.

STAROSTLIVOSŤ O CHOVANCA

Laická i odborná verejnosť má najčastejšie záujem o opatrenia vo forme zabezpečovacej detencie predovšetkým v prípade, že bol spáchaný obzvlášť závažný zločin, keď aj médiá špekulujú nad osudom veľmi nebezpečného

páchateľa. Spoločnosť očakáva od štátnych inštitúcií predovšetkým izoláciu nebezpečného a duševne postihnutého jedinca s cieľom totálnej exklúzie. Avšak z odborného hľadiska je problematika tohto opatrenia oveľa zložitejšia a vyžaduje dlhodobé špecifické prístupy z hľadiska špeciálnopedagogického aj medicínskeho. V niektorých prípadoch sa starostlivosť o chovancu realizuje po celý jeho život, čo kladie veľké nároky na personál i materiálne zabezpečenie. Na dosiahnutie optimálneho účelu výkonu zabezpečovacej detencie je potrebné evalvovať dosiahnuté výsledky v podmienkach rezortu ministerstva spravodlivosti a prípadné perspektívy medzirezortnej spolupráce. Na zaistenie najefektívnejšej starostlivosti je potrebné vychádzať z historických aspektov a zahraničných skúseností v zmysle zjednotenia európskych systémov v tejto oblasti.

Pri priblížení praxe odbornej starostlivosti a zaobchádzania s chovancami vo výkone zabezpečovacej detencie sa vychádza z osobnostných charakteristík a kazuistík chovancov s upozornením na určité spoločné znaky. U vybraných chovancov je hodnotená existujúca biografia a prípadne aj následná ústavná starostlivosť. V súvislosti s patologickým správaním musíme čerpať z etiológie, konkrétne musíme diagnostikovať vonkajšie aj vnútorné patologické vplyvy na osobnosť jedinca z hľadiska medicínskeho a sociálneho. Ako nástroj na stanovenie charakteristiky v rovine osobnostnej a sociálnej slúži komplexná správa. Na jej tvorbe sa podieľajú fundovaní odborní zamestnanci. Na získanie objektívneho obrazu o zabezpečovacej detencii je nutné čerpať z prameňov uvedených v odbornej literatúre, ktoré sa vzťahujú na túto problematiku, a dopĺňať ich o praktické poznatky vychádzajúce z dlhoročnej praxe (Gáč, 2018).

PRÍKLAD Z ČESKEJ REPUBLIKY

Zaobchádzanie s patologickými jedincami a prístupy k nim prešli v Českej republike po roku 1989 radikálnou transformáciou. Za

Aj na Slovensku sa v penitenciárnej praxi blýska na lepšie časy na prospech celej spoločnosti.

jej základ bola považovaná humanizácia, zvýšenie odbornosti personálu a zlepšenie materiálnych podmienok. Samozrejme, ešte pred platnosťou existujúceho legislatívneho rámca musel prebehnúť niekoľkoročný proces príprav, keď sa vychádzalo okrem iného i zo zahraničných modelov, aby sme sa inšpirovali a vyvarovali chybám aj omylom, ktoré vznikli v minulých vývojových etapách. Rutinné prístupy boli prekonané, rovnako ako prvotné naivné problémy s procesom humanizácie. Okrem izolačnej funkcie je pri zaobchádzaní s chovancami pozornosť zameraná na systematickú a efektívnu resocializáciu, aby sa eliminovala recidíva ďalšej trestnej činnosti a odstránilo sa aj prehlbovanie duševnej poruchy. Úlohou je teda posilniť identitu jedinca v osobnostnej aj sociálnej rovine a zaistiť tým pokiaľ možno jeho úspešnú transformáciu v rámci ochranného opatrenia formou ústavného ochranného liečenia s perspektívou určitého sociálneho začlenenia.

Účel: Zabezpečovacia detencia je typom ochranného opatrenia, ktoré je určené pre páchatelov závažnej trestnej činnosti. Súdny v Českej republike ho môžu páchatelovi uložiť od januára 2009. Inštitút zabezpečovacej detencie je nástrojom na ochranu spoločnosti pred úzkym okruhom osôb a podľa trestného zákonníka Českej republiky č. 40/2009 Zb. patrí k ochranným opatreniam (rovnako ako ochranné liečenie, zabratie veci alebo inej majetkovej hodnoty a ochranná výchova – § 98 Trestného zákona ČR).

Funkcia: ÚPVZD je inštitúcia, ktorá má znaky psychiatrickej nemocnice a väznice a plní tieto funkcie: izolačnú (ochrana spoločnosti – stavebno-technické zabezpečenie), liečebnú (medikamenty ale-

bo napríklad terapia), výchovnú (špeciálnopedagogické prístupy, resocializácia). Chovanci sú zaraďovaní obvykle do nasledujúcich skupín:

- a) psychotici,
- b) mentálna retardácia,
- c) sexuálna deviácia,
- d) poruchy osobnosti (Gáč, 2018).

Z hľadiska legislatívy sa na zabezpečovacu detenciu vzťahujú najmä tieto zákony a nariadenia: Trestný zákon č. 40/2009 Zb., Trestný poriadok č. 141/1961 Zb., zákon o výkone zabezpečovacej detencie č. 129/2008 Zb., nariadenie generálneho riaditeľa VS ČR NGR č. 19/2015, ktorým sa stanovujú podrobnosti výkonu zabezpečovacej detencie, nariadenie generálneho riaditeľa VS ČR NGR č. 5/2016 o zamestnancoch a príslušníkoch Väzenskej služby Českej republiky zabezpečujúcich výkon väzby, výkon trestu odňatia slobody a výkon zabezpečovacej detencie. Od roku 2009 boli v Českej republike zriadené a fungujú dva ústavy pre výkon zabezpečovacej detencie – vo Vázobnej väznici Brno a pri Väznici Opava.

Aktuálne stavy chovancov k 23. 1. 2020:

Brno	45
Muži:	35
Ženy:	10

Opava
Muži: 50
Ženy v Opave nie sú.

Celkovo: 95
Zdroj: Generálny ředitelství VS ČR, 23. 1. 2020

Dňa 18. októbra 2019 bola v Brne usporiadaná konferencia k 10. výročiu vzniku a fungovania ústavu pre výkon zabezpečovacej detencie, na ktorej boli zhrnuté doterajšie výsledky činnosti ústavu a zaznelo mnoho podnetných referátov. Podstatné bolo, že na konferencii sa zúčastnila aj slovenská delegácia na čele s generálnym riaditeľom Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, generálom Ing. Milanom Ivanom. Vo svojom vystúpení pán generálny riaditeľ okrem iného naznačil

zámery slovenskej strany zriadiť na Slovensku obdobný ústav pre výkon zabezpečovacej detencie, ale v gescii ministerstva zdravotníctva. Z jeho slov vyplynulo nasledujúce:

„Rád by som uviedol, že napriek tomu, že Slovenská republika rieši problematiku výkonu detencie s ohľadom na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva odlišným spôsobom, vítame aj s ostatnými kolegami zo Slovenska možnosť zúčastniť sa na podujatí a získať nové poznatky a skúsenosti o tomto relatívne mladom inštitúte, o to viac, že proces zabezpečenia detencie na Slovensku nie je ukončený.

Medzi prioritami vlády SR, ktoré sú zadefinované v jej programovom vyhlásení, je aj zriadenie detenčného ústavu ako špeciálneho zariadenia na zabezpečenie starostlivosti o osoby s duševným ochorením, ktoré si vyžadujú osobitné podmienky na ochranu ich samých, ako aj verejnosti. V kontexte toho

treba uviesť, že od 1. januára 2020 bude účinný nový zákon o výkone detencie. Zbor väzenskej a justičnej stráže sa aktívne podieľal nielen na jeho príprave, ale aj na projektovej príprave výstavby prvého detenčného ústavu na Slovensku. Okrem Ministerstva zdravotníctva SR Zbor väzenskej a justičnej stráže spolupracoval na riešení úlohy detencie na Slovensku s Ministerstvom spravodlivosti SR. Detenčné zariadenie bude zdravotnícke zariadenie, pričom Zbor väzenskej a justičnej stráže bude zabezpečovať ochranu objektu a vnútornú bezpečnosť. Toto zariadenie bude vybudované pri areáli Psychiatrickej nemocnice v Hronovciach na juhozápadnom Slovensku s kapacitou 75 miest. V súčasnosti už prebieha súťaž na výber zhotoviteľa.“ Z vystúpenia generálneho riaditeľa ZV JS Slovenskej republiky, generála Ing. Milana Ivana vyplýva, že i na Slovensku sa v penitenciárnej praxi blýska na lepšie časy na prospech celej spoločnosti.

LITERATÚRA

- České vězeňství č. 2/2008. Praha: VS ČR, 2008.
- Gáč, D. 2018. Terapeutické a výchovné přístupy v zabezpečovací detenci. Rigorózní práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Praha, 2018.
- Hála, J. 1999. Teorie a praxe vězeňství II. : Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 80-7040-376-4. Komplexní zprávy Ústavu pro zabezpečovací detenci.
- Jůzl, M. 2010. Ústav zabezpečovací detence jako prevence deviantních trestných činů. In: SOCIÁLIA 2010, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-091-7.
- Sochůrek, J. 2007. Kapitoly z penologie III. Negativní jevy ve vězení. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita Liberec. ISBN 978-80-7372-205-0.
- Vybrané problémy sankční politiky. 2005. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1. vydání. ISBN 80-7338-042-0.
- Trestní řád č. 141/1961 Sb.
- Zákon č. 129/2008/Sb.
- Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník.

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.

Katedra vied o výchove, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, Česká republika

O prevencii, slobode a ich kontextoch

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.

Študoval špeciálnu a liečebnú pedagogiku v Bratislave, tridsať rokov pracoval v prevýchovných zariadeniach ako liečebný pedagóg, vychovávateľ a od roku 1990 ako riaditeľ. V roku 2002 prešiel na akademickú pôdu, v súčasnosti pracuje na Univerzite v Pardubiciach a je garantom magisterského štúdia resocializačnej pedagogiky.

logickými dôsledkami, ktoré sú dobrom. Keď 21. augusta 1968 do Československa vtrhli (aj) sovietske vojská (samozrejme, „preventívne“, aby zabránili ohrozeniu deformácie socializmu), bola to okupácia, len ideológia ju nazvali vstupom spriatelenej armády. Keď na našich dobre strážených a zamínovaných hraniciach so západnými štátmi bol ostnatý drôt, bolo to „preventívne opatrenie“, teda dobro, len tí, ktorí sa ich v túžbe po slobode snažili prekročiť, to celkom nepochopili.

PREVENCIA – OBSAH A ROZSAH

Všeobecný encyklopedický slovník (2002) prezentuje prevenciu v oblasti spoločenských vied ako predchádzanie, opatrenie urobené vopred, ochranu. Neposkytuje však takéto vymedzenie až príliš veľký priestor na ideologizáciu pojmu prevencia? Boli naše príklady uvedené v predchádzajúcom odseku skutočnou prevenciou? A pritom išlo o predchádzanie a ochranu. Je však taká „prevencia“ skutočne v poriadku?

Úskalím temer každého pojmu (od demokracie po najlepšie záujem dieťaťa) je, že čím viac sa používa, tým viac sa „osamostatňuje“ od svojho pôvodného významu a „automaticky“ sa k nemu priraduje nejaký znak. Týka sa to aj prevencie. Poznáme to: sociálna, výchovná a psychologická prevencia, primárna, sekundárna a terciárna alebo univerzálna. Už tým, že každá prevencia sa považuje za dobro a jej absencia za nedostatok, dochádza k ideologizácii tohto pojmu. Doteraz spomínam na to, ako jedna z najväčších amerických tabakových firiem dávala u nás v deväťdesiatych rokoch peniaze na preventívne protifajčiarske programy. Celkom slušný marketing.

Často sa dáva (zasa akosi samozrejme) prevencia do protikladu s represiou. Prevencia nie je všeliekom, je len jedným z nástrojov. Keď neprináša plody, je regulácia a následná represia spravidla namieste. Rovnako ako včasná prevencia, aj včasná represia. Ako extrémny, ale ilustratívny antipríklad nám môže poslúžiť odňatie ruky zlodějovi, ktoré je v súlade s islamským právom šaría (Potměšil, 2012). Zabráni zlodějovi ďalej kradnúť, ale je to prevencia recidívy? Áno, ale pre cynikov.

Niektoré môže namietnuť, že má predsa preventívny účinok na tých, ktorí by inak kradli, ale boja sa prichytenia a odňatia ruky. Azda aj áno, ale ja som oveľa presvedčenejší o tom, že vytváranie atmosféry strachu nemôže byť reálne „preventívnym programom“. Radikálne riešenia v mene prevencie, či už išlo u nás o rušenie zahraničného vysielania (Slobodnej Európy, BBC

**Prevencia
v spoločenských
oblastiach by nemala
byť manipuláciou,
nátlakom, ale ponukou,
ktorá si ma získa,
a ja následne urobím
pozitívne korekcie vo
svojom hodnotovom
systéme a v konaní.**

či Hlasu Ameriky), alebo v iných štátoch o prohibíciu, majú jeden spoločný problém – nerešpektujú slobodu človeka.

Prevencia v spoločenských oblastiach by nemala byť manipuláciou, nátlakom, ale ponukou, ktorá si ma získa a ja následne urobím pozitívne korekcie vo svojom hodnotovom systéme a v konaní. Rovnako aj výsledkom trestu (represie) by optimálne mala byť ponuka na osobnú zmenu.

Pred piatimi rokmi, keď som pričádzal k svojmu domovskému „diagnostáku“, pribehla za mnou mladá žena. „Bežíte za mnou?“ „Áno,“ odpovedala. „Chcem sa vám poďakovať!“ „Ja, čo?“ nechápal som. „Ja to, že ste ma dali do výchovného ústavu.“ „Ja to?“ čudoval som sa. „Keby ste ma tam nedali, bola by zo mňa šlapka. Takto som sa vyučila, vydala, mám muža, dve deti a robotu.“

PREVENCIA A SLOBODA

Pojem prevencia sa posúva. Kamerové systémy temer všade, dočasné ukladanie SMS a hovorov v úložiskách operátorov, legálne i nelegálne odpočúvania, kontrola pohybu osôb pomocou aplikácií v mobilných telefónoch, to všetko sme schopní v rámci bezpečnostných opatrení prijať a nazývať prevenciou. Väčšinu z nich akceptujeme s tým, že zvyšujú našu bezpečnosť. Mám ale veľmi vážne pochybnosti, či ide o skutočnú prevenciu. Sú vonkajšou kontrolou, sú priamo spojené s následnou represiou. Zbavujú nás slobody a zodpovednej ochoty niesť dôsledky pri chybných krokoch.

Som presvedčený o tom, že každá prevencia je predovšetkým dobrá výchova. Nie je technológiou, je vzťahom k nášmu svetu, vzťahom k iným a k sebe. Tento vzťah, nie strach, je naším mravným regulátorom. Nezabavuje nás totiž ani sloboda, ani osobnej zodpovednosti a nepresúva ich časť alibisticky na regulátorov zvonka.

Prevencia, či ju chápeme v pôvodnom, alebo v „obohatenom“ význame, vždy iba dobieha to, čo zanedbala alebo nestihla výchova. Nemecký filozof J. G. Herder povedal: „Dobrá matka je viac hodná ako sto učiteľov.“ Súčasná psychológia hovorí aj v tomto kontexte o pripútaní dieťaťa v ranom veku (attachmente). Sme ochotní si pravdivosť tohto výroku pripustiť? Kedysi som viezol štrnásťročného drogového dílera z „diagnostáku“ do výchovného ústavu. Okrem toho, že ponúkol rad informácií zo svojho „fachu“, mi povedal: „Keď som prišiel do diagnostáku, mal som jasno – utečiem. Potom som si všimol, že na oknách nie sú mreže. To pre mňa znamenalo, že to nebude problém a že to teda nemusím riešiť okamžite. Za dva dni som tu mal kamarátov a na útek nebol dôvod.“

Viaceré z moderných informačných komunikačných technológií sú viac ako virtuálnym priestorom slobody, predovšetkým priestorom na vznik závislosti. Sú však tiež reťazou, ktorá nás má regulovať, „umravňovať“. Niekedy, aj pod pláštikom prevencie, nás oberať o slobodu. V tejto súvislosti mi napadá múdra werichovská pesnička Hodné štěně:

Seběhla se celá ves a pánovi praví:
celý svět to ví už dnes, že řetěz
mravy nenapraví.

LITERATÚRA

- Foucault, M. 2016. Archeologie vědění. Praha: Hermann & synové. ISBN 978-80-87054-43-7.
- Potměšil, J. 2012. Šaría – úvod do islamského práva. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4379-0.
- Všeobecný encyklopedický slovník M-R 2002. Praha: Ottovo nakladatelství. ISBN 80-7181-708-2.

Doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky Univerzity Jána Amosa Komenského, Praha

Penitenciariстика ako veda žalárna

**Náprava, resocializácia
je jednou z moderných
funkcií trestu odňatia
slobody, ktorého
cieľom je resocializovať
a reintegrovať
páchateľa.**

kladie dôraz na individuum, jeho poznanie a stanovenie individuálneho programu, prístupu a zaobchádzania. Skúma psycho-sociálnu realitu páchatela, metódy zaobchádzania s páchatelmi, efektívu trestu a jeho metód, systém inštitúcií a ich funkcie, hľadanie iných – alternatívnych sankcií. Základným ťažiskom penológie je tak skúmanie otázok, ktoré súvisia s výkonom trestu odňatia slobody a jeho účinnosťou a účinkami na odsúdených (Raszková, Hoferková, 2006). A tak mnohí odborníci (penológovia a penitenciariisti) sa často nemôžu zhodnúť na vymedzení vzťahu penológie a peniten-

ciaristiky (tak ako sa polemizuje o vzťahu či podriadenosti penológie právnym, pedagogickým a psychologickým vedám), hlavne pokiaľ sa týka väzenstva. Zatiaľ čo niektorí odborníci uprednostňujú vo vzťahu k väzenstvu ako prioritnú penológiu (Sochůrek, Černíková), iní (Kýr, Jůzl) zastávajú názor, že z hľadiska charakteristiky predmetu penológie je síce penitenciariстика súčasťou penológie, ale vzhľadom na špecifickosť, šírku i hĺbku odboru je aj penitenciariстика spoločenskou, multidisciplinárnou, avšak samostatnou vedou.

Pojem penológia sa v priebehu posledných dvadsiatich rokov používa v českom väzenstve čoraz častejšie vo vzťahu k väzenskej problematike v súbehu s termínom penitenciariстика. Hlavný rozdiel medzi penológiou a penitenciariistikou je predovšetkým ten, že penológia sa zaoberá všetkými druhmi trestov, ich výkonom a účinkom, zatiaľ čo penitenciariстика sa zameriava iba na väzenstvo, zaoberá sa teda výkonom a účinkom trestu odňatia slobody. Penológia je tak širším pojmom, zahrňajúcim tie druhy trestov a sankcií, ktoré sa uplatňujú podľa funkcie trestu (izolácia a vylúčenie, odstránenie a prevencia trestných činov, náprava a resocializácia páchatela trestných činov).

Izoláciou páchatela sa spoločnosť bráni ďalším trestným činom, ktoré by jedinec mohol znovu spáchať. Táto izolácia môže mať mnoho foriem. Môže ísť o absolútne vylúčenie páchatelov závažných trestných činov buď popravou, trestom odňatia slobody na doživotie (doživotnú internáciu), alebo deportáciou. Vzhľadom na to,

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Pôsobí na Katedre speciální pedagogiky Univerzity Jána Amosa Komenského v Prahe. Zaoberá sa predovšetkým penológiou a penitenciariistikou. Z jeho bohatej publikačnej činnosti je najznámejšou monografia Penitenciariстика jako věda žalární (2017). Je garantom nového študijného programu resocializačná a penitenciárna pedagogika.

že vo väčšine vyspelých právnych štátov sú tresty smrti (absolútne tresty) zrušené, nahrádzajú sa „trestom smrti na splátky“ – odňatím slobody na doživotie. Odstránením trestnej činnosti a prevenciou sa sleduje potreba spoločnosti znížiť kriminalitu predovšetkým ukladaním exemplárnych trestov a zároveň ich predchádzaním za pomoci primárnej, sekundárnej i terciárnej prevencie. Preventívna funkcia trestu spočíva aj v neodvratiteľnosti trestu, keď preventívnym faktorom môže byť strach zo zatknutia a vyšetrovania a z hanby pre páchatelov samotných i pre ich rodiny. Exemplárne tresty majú odradiť od kriminality tých páchatelov, ktorí majú sklony k páchaniu trestných činov, ale i tých, ktorí by sa ich v trestnej činnosti snažili napodobňovať. Otázkou je, či účinnosť trestu spočíva v podmienkach výkonu trestu alebo v predstave, ktorú si potenciálny páchatel vytvorí o riziku zadržania a následnom odsúdení.

PREVENTÍVNE ALTERNATÍVNE TRESTY

Náprava, resocializácia je jednou z moderných funkcií trestu odňatia slobody, ktorého cieľom je resocializovať a reintegrovať páchatela tak, aby si po návrate z väzenia do občianskej spoločnosti dokázal obstarávať prostriedky na život poctivou prácou, staral sa o seba a svoju rodinu, dodržiaval zákony spoločnosti, a preto by už nemal mať záujem vrátiť sa späť do výkonu trestu odňatia slobody. V tomto zmysle ide o priame pôsobenie na odsúdených prostredníctvom programov zaobchádzania s odsúdenými, dosiahnutia pozitívnych zmien ich správania, aktivácie zodpovednosti, vytvárania kladných sociálnych návykov a postojev, vzťahu k práci, odstránenia sociálne neprispôsobivých a zlých návykov, vytvorenia reálnych životných perspektív. Penológia sa zaoberá okrem iného aj účinkom trestu na páchatela, teda vymedzuje kritériá účinnosti trestu. Okrem (v európskych krajinách všeobecne uznávaného) prostriedku pozitívneho pôsobe-

Vzhľadom na to, že vo väčšine vyspelých právnych štátov sú tresty smrti (absolútne tresty) zrušené, **nahrádzajú sa „trestom smrti na splátky“ – odňatím slobody na doživotie.**

nia na páchatela ide napríklad o zamedzenie páchania trestnej činnosti, o osobnostné zmeny pozitívnym smerom a o najreálnejšie kritérium, ktorým je miera sociálnej adaptácie. Vzhľadom na to, že penológia sa zaoberá výkonom a účinnosťou všetkých trestov, zahŕňa celú škálu ďalších trestov, predovšetkým alternatívnych. Alternatívnym trestom rozumieme také opatrenie, ktoré je zákonom danou možnosťou voľby trestu nespojeného s trestom odňatia slobody a ktoré je sudca oprávnený použiť. Filozofiou alternatívnych trestov je zámer, že trest odňatia slobody by mal byť uložený len ako sankcia poslednej inštancie po zohľadnení závažnosti trestného činu, právne relevantných sociálnych podmienok a osobných i osobnostných špecifik páchatela. Cieľom alternatívnych trestov je dekriminalizácia (prehodnotenie náhľadu na trestné činy), depenalizácia a deprizonizácia (cesty vedúce k zmierneniu a humanizácii výkonu trestu odňatia slobody), čím sa znížia negatívne účinky trestov odňatia slobody a v neposlednom rade spoločnosť ušetrí nemalé finančné prostriedky, pretože alternatívne tresty sú vždy „lacnejšie“. Alternatívne tresty by mali pôsobiť na jedincov preventívne a zároveň ochrániť civilnú spoločnosť, ďalej narovnať záujmy obete trestného činu a upevňujú či svojim pôsobom negujú žiaduce alebo nežiaduce návyky a postoje v prirodzenom prostredí spoločnosti, a nie v ne-prirodzenom prostredí väzenia. Podmienkou je zhodnotenie súdu, že páchatel trestného činu nie je na slobode nebezpečný.

Alternatívne tresty uplatňované predovšetkým vo vyspelej Európe možno všeobecne rozdeliť na päť základných skupín:

1. opatrenia modifikujúce výkon väzenských sankcií (čiastočná detencia, uvoľnenie z výkonu trestu na účely pracovnej aktivity, domáce väzenie, výkon trestu v inštitúcii mimo väzenia);
2. alternatívne opatrenia, ktoré môžu byť odlišné od trestu odňatia slobody (peňažné tresty a tresty im podobné, sankcie obmedzujúce či odoberajúce určité práva);
3. probačné opatrenia;
4. verejnoprospešné práce;
5. opatrenia umožňujúce odstúpenie od väzenskej či inej sankcie.

V Slovenskej republike túto problematiku upravuje Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. a v Českej republike Trestní zákon č. 40/2009 Zb.

ČO JE PENITENCIARISTIKA?

Penitenciaristika je tá súčasť penológie, ktorá sa zaoberá výkonom trestu odňatia slobody, jeho účinkami a možnosťami resocializácie (reintegrácie). V latinčine slovo paenitentia znamená nápravu. Podľa Slovníka cudzích slov (1971) je výklad slova poenitentia v zmysle trestnosť, ľútosť, pokánie. Najbližší výklad pre súčasnú penitenciaristiku je potom trestnosť, z nej vyplývajúca ľútosť a nakoniec pokánie = náprava. Ako uvádza Kýr (2006), penitenciaristika alebo penitenciárna veda je náukou o výkone a účinnosti trestu odňatia slobody z hľadiska všeobecných a zvláštnych podmienok a najmä použitých metód, foriem a prostriedkov nápravných výchovnej činnosti podľa stupňa dosiahnutej nápravy v jednotlivých kategóriách nápravy odsúdených. Vychádza z poznatkov vedných oborov aplikovaných na podmienky väzensťva, predovšetkým z penitenciárnej psychológie, pedagogiky, sociológie a práva.

Ako teda preložiť slovo penitenciaristika do zrozumiteľnej, ale pritom odbornej terminológie? Na základe uvedených charakteristík môžeme hovoriť o penitenciaristike ako o väzenskej vede (lebo penitenciaristika = veda o väzení a väzenstve). Termíny trestné či nápravné by boli tak trochu zavádzajúce. Naopak Sochůrek (2007) o penitenciaristike nehovorí priamo, drží sa termínu penológie ako vedy o treste a trestaní. Penitenciaristika u neho prichádza na rad až v súvislosti s penitenciárnou pedagogikou, prípadne penitenciárnou psychológiou. Sochůrek síce chápe penológiu ako vedu o treste a trestaní, ktorá sa zaoberá ich účinkami z hľadiska voľby adekvátneho pôsobenia – zaobchádzania s páchatelom trestného činu, aby nedochádzalo k opakovaniu trestného činu. Ale to aj penitenciaristika. Kýrovo poňatie penológie vychádza opäť z latinčiny: poena – trest, logicus – náuka; a rozumie ňou náuku o uložení, výkone a účinnosti všetkých súdnych trestov, spojených i nespojených s odňatím slobody, vrátane alternatívnych trestov. Využíva poznatky trestného práva, kriminológie, psychológie, pedagogiky, sociológie, prípadne

ďalších vedných oborov. Podľa Kýra sa teda penológia zaoberá všetkými druhmi trestov, kým penitenciaristika sa orientuje výlučne na trest odňatia slobody. Kompromisné riešenie ponúka Mezník a kol. (1995), ktorý poukazuje na skutočnosť, že kriminálne správanie ľudí nie je len otázkou trestného práva, ale i mnohých neprávnych disciplín, ktoré súvisia s trestným právom. Ide predovšetkým o penológiu. Majú totiž spoločné trestné sankcie – tresty a ochranné opatrenia: zatiaľ čo trestné právo tresty ukladá, penológia ako náuka o výkone trestu a jeho účinkoch (poena = trest) ich realizuje, inými slovami – zaoberá sa reálnym výkonom trestov a ochranných opatrení, v širšom poňatí zahŕňa i alternatívne tresty. Ťažisko penológie však spočíva predovšetkým vo výkone stacionárnych sankcií, najmä nepodmienečného trestu odňatia slobody, jeho účinnosti, vedľajších účinkov alebo zaobchádzania s páchatelmi. Ale česky najčistejší ekvivalent veda žalárna uviedol už v roku 1852 zakladateľ modernej rakúskej (a teda i českej a slovenskej) penitenciaristiky, páter, učiteľ, vedec a vlastenec František Josef Řezáč.

JUDr. Katarína Jakubovich
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Trest domáceho väzenia a elektronický monitoring v Slovenskej republike

„I páchatel mnohonásobnej surovej vraždy bol niekedy v minulosti bezmocným dieťaťom... nesúdme, ale prispejme k pochopeniu, prečo sa z nevinného človeka stal človek zločinec.“
(prof. PhDr. Anton Heretik, CSc., klinický a forenzný psychológ)

Z pohľadu československého práva zo začiatku 90. rokov 20. storočia môžeme konštatovať, že v systéme trestných sankcií mal trest odňatia slobody dominantné postavenie. Napriek tomu bol tento tradičný systém považovaný za nedostatočne účinný, lebo bolo nutné riešiť

mnoho problémov, ktoré súviseli s riešením problematiky v penitenciárnej starostlivosti. Najväčším problémom bolo to, že miesta na výkon trestu odňatia slobody boli v mnohých krajinách preplnené. Tieto problémy viedli v druhej polovici 20. storočia mnohých od-

LITERATÚRA

- Černíková, V., Makariusová, V. 1997. Úvod do penologie. Praha: Sociálně právní institut Most, 1997.
- České vězeňství č. 2/2014. Praha: VS ČR, 2014. ISSN 1213-9297.
- Fábry, A. 2000. Penológia. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000. ISBN 80-7160-140-3.
- Inciardi, J. A. 1994. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
- Jůzl, M. 2017. Penitenciaristika jako věda žalární. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.
- Kýr, A. 2003. Historická penologie 3/2003, Praha: IV VS – Kabinet dokumentace a historie, 2003.
- Kýr, A. 2006. Historická penologie 1/2006. Praha: IV VS – Kabinet dokumentace a historie, 2006.
- Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. 1995. Základy penologie. Brno: Vydavatelství MU v Brně – Právnická fakulta, 1995. ISBN 80-210-1248-X.
- Raszková, T. a Hoferková, S. 2013. Kapitoly z penologie I. vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
- Slovník cizích slov, s. 279. Praha: SPN, 1971.
- Sochůrek, J. 2007. Kapitoly z penologie I. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.
- Trestní zákon č. 40/2009 Sb.
- Uhlík, J. 1997. František Josef Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století. Příloha časopisu České vězeňství č. 2/1997. Praha: VS ČR, 1997.

borníkov k tomu, aby začali hľadať nové formy spravodlivosti. V rámci celosvetového vývoja sa začalo presadzovať úsilie vo využívaní alternatívnych trestov, ktoré však nie sú spojené s odňatím slobody.

ČO SÚ ALTERNATÍVNE TRESTRY

Samotná definícia pojmu alternatívne tresty znie nasledovne: Alternatívnymi trestmi rozumíme tresty, ktoré bez toho, aby boli spojené s odňatím slobody, zaručujú splnenie účelu trestu rovnako, ako keby bol na odsúdenom vykonaný nepodmienečný trest odňatia slobody (Ivor a kol., 2010). V samotnom procese ukladania trestu to znamená, že sudca má pri ukladaní trestu možnosť uložiť odsúdenému buď trest odňatia slobody, alebo trest (alternatívny), ktorý bude odsúdený vykonávať na slobode. Hlavný dôvod a zmysel zavedenia alternatívnych trestov spočíva v tom, že tieto alternatívy trestu odňatia slobody neobsahujú nevýhody trestu odňatia slobody, ako napríklad negatívny vplyv na rodinu alebo problematické opätovné začlenenie páchateľa do spoločnosti po výkone trestu odňatia slobody, strata zamestnania a pod. Ich výkon je spojený s oveľa nižšími nákladmi v porovnaní s výkonom trestu odňatia slobody. Medzi ďalšiu pozitívnu stránku alternatívnych trestov patrí aj to, že sú pre menej narušených páchateľov trestných činov oveľa účinnejšie, čo sa týka hľadiska odstránenia hrozby recidívy, ako výkon trestu odňatia slobody. V prípade výkonu trestu odňatia slobody v ústave sa odsúdený ťažko zaraďuje do normálneho života a má problémy nájsť si prácu. Tým vyvoláva ďalšie výdavky štátu na jeho sociálnu podporu a zvyšuje riziko, že bude páchať ďalšiu trestnú činnosť (recidíva).

Význam trestu domáceho väzenia je v tom, že sa do základných práv a slobôd odsúdeného zasahuje menej závažným spôsobom, ako je to pri treste odňatia slobody. Odsúdený pri výkone tohto druhu trestu nie je odlúčený od svojej rodiny a v dôsledku toho ani nedochádza k prerhnutiu citových väzieb medzi ním a jeho rodinou, čo sa

V prípade výkonu trestu odňatia slobody v ústave **sa odsúdený ťažko zaraďuje do normálneho života a má problémy nájsť si prácu.**

považuje za pozitívnu stránku pri tomto treste.

Cieľom rozšírenia alternatívnych trestov bolo posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio“, ktorý treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti vrátane trestov bez odňatia slobody zlyhali (Ivor a kol., 2010). Alternatívne tresty nepredstavujú prekážku pri opätovnom začlenení páchateľa do spoločnosti a vo viacerých prípadoch tomu skôr napomáhajú.

Filozofia alternatívnych trestov je jednoduchá: ponechať odsúdených na slobode a uložiť im taký druh povinností alebo obmedzení, ktoré budú pôsobiť preventívne proti

páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochrániť spoločnosť, uspokojá záujmy obetí trestného činu a upevnia v páchateľovi návyky a postoje potrebné na vedenie riadneho života (Lášticová, L., Vajzerová, J. 2007). V porovnaní s klasickými formami trestania sa tieto alternatívne spôsoby riešenia sporov výlučne nezameriavajú na oblasť represie, ale vyzdvihujú individuálny prístup pri riešení trestnej činnosti a zdôrazňujú význam preventívneho spôsobu práce s obvineným (resp. odsúdeným).

KRÁTKA HISTÓRIA ALTERNATÍVNYCH TRESTRÓV

Alternatívne tresty sa v trestnej politike začali v Európe rozširovať hlavne koncom 70. rokov 20. storočia. Vyvolal to rozvoj novej koncepcie v trestnej politike, ktorú nazývame restoratívna koncepcia trestania. Výraz restoratívny vychádza z anglického slova „restore“, čiže navrátenie do pôvodného stavu alebo tiež obnovenie, ale zodpovedá aj výrazu v latinčine „restitutio“.

„Restoratívnu justíciu teda možno chápať ako súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody a pod.“ (Ivor, J. a kol. 2010, s. 362). Z pohľadu modernizácie trestnej politiky predstavuje tematika alternatívnych trestov aj u nás na Slovensku jednu z kľúčových tém. Aj po právnom zakotvení alternatívnych trestov do slovenského Trestného zákona je zavedenie týchto trestov do života dlhodobý proces, ktorý neprináša ihneď viditeľné výsledky. „Restoratívna justícia“ sa stala termínom, ktorý je všeobecne používaný v trestnom súdnictve (a v iných súdnych systémoch). Zdôrazňuje restoráciu poškodeného a spoločnosti, skôr než potrestanie páchateľa. (Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M. 2015, s. 15). Restoratívnou koncep-

ciou trestania bolo umožnené, aby alternatívne tresty na Slovensku vstúpili do právnej praxe. V roku 2005 došlo v Slovenskej republike k rekodifikácii hmotného a procesného trestného práva. V roku 2005 prijala Národná rada SR zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) a zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok). Oba zákony nadobudli účinnosť 1. januára 2006. Po rekodifikácii trestného práva pribudli do sankčného systému slovenského Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v platnom znení nové druhy alternatívnych trestov, ktoré neboli zatiaľ u nás používané, a to: trest domáceho väzenia a trest povinnej práce. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. k § 32 uvádza, že: „Rozšírenie druhov trestu je výrazom depenalizácie, pretože umožňuje súdom vo zvýšenej miere siahť aj k trestom bez odňatia slobody. V priebehu krátkodobých trestov odňatia slobody nebolo možné úspešne rozvinúť reedukačné a resocializačné procesy, kým na druhej strane negatívny dopad izolácie páchateľa od spoločnosti v prostredí iných páchateľov mal často negatívny dopad na samotného odsúdeného“ (Sura, M. 2011).

TREST DOMÁCEHO VÄZENIA NA SLOVENSKU

Pojem trest domáceho väzenia je zakotvený v ustanovení § 53 TZ, podľa ktorého „trest domáceho väzenia je trest, ktorý spočíva v tom, že odsúdený po dobu výkonu tohto trestu je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydľí, vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená“ (Ivor, J., Záhora, J. 2011). Napriek zavedeniu trestu domáceho väzenia s účinnosťou od 1. januára 2006 bol tento inštitút málo využívaný. Zmena nastala až na základe zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí elektronického monitoringu odsúdených – zavedením elektronických náramkov. V roku 2013 spustilo Ministerstvo spravodlivosti SR projekt ESMO – Elektronický systém monitorova-

Alternatívne tresty nepredstavujú prekážku pri opätovnom začlenení páchateľa do spoločnosti a vo viacerých prípadoch tomu skôr napomáhajú.

nia osôb s cieľom naplniť rekodifikáciu trestných kódexov a zaviesť systém elektronického monitoringu, ktorý umožňuje flexibilnejšie ukladanie alternatívnych trestov (napríklad domáce väzenie, monitorovanie dodržiavania zákazu priblíženia k inej osobe a lokalite alebo sledovanie konzumácie alkoholických nápojov, omamných látok a pod.).

V januári 2016 uložil sudca Okresného súdu v Martine prvý trest domáceho väzenia a vydal trestný rozkaz, ktorým obvineného uznal za vinného zo spáchania prečinu ublíženia na zdraví v štádiu pokusu a prečinu výtržníctva, za čo ho odsúdil na úhrnný trest domáceho väzenia vo výmere na jeden rok. Bolo mu tiež uložené obmedzenie spočívajúce v zákaze pitia alkoholu a povinnosť osobne sa ospravedlniť poškodenému.

Po novele Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. účinnej od 1. januára 2019 platí, že po splnení určitých podmienok môžu byť na slobodu podmiennečne prepustené aj osoby odsúdené za zločin, ak si odpykali polovicu trestu odňatia slobody. Súd im pritom nariadi kontrolu technickými prostriedkami, teda monitorovacím náramkom. V prvých dvoch mesiacoch roku 2019 dostali súdy od riaditeľov ústavov na výkon trestu odňatia slobody 44 žiadostí o podmiennečné prepustenie odsúdených, ktorí splňali podmienky a odpykali si polovicu trestu (najviac žiadostí bolo v Trnavskom kraji). V 9 prípadoch súd prepustil odsúdených na základe žiadosti o podmiennečné prepustenie.

Na zefektívnenie využívania elektronického systému monitorovania osôb v praxi je možné po ďalšej novele Trestného zákona s účin-

nosťou od 1. augusta 2019 ukladať trest domáceho väzenia aj za trestné činy, ktorých horná hranica trestnej sadzby podľa všeobecnej časti Trestného zákona nepresiahne 10 rokov. Po novele Trestného zákona s účinnosťou od 1. augusta 2019 evidujeme na Slovensku výrazný nárast využitia elektronických náramkov.

Kým v septembri 2016 kontrolovali elektronické náramky iba 12 odsúdených, aktuálne je ich nasadených až 270. Od roku 2018 bol elektronický monitoring využitý aj vo väzensťve (pri povolenom dočasnom opustení ústavu) vo vyše 700 prípadoch.

Jedno je isté, rozhodovanie o vine a treste nie je jednoduché a v každom konkrétnom spise ide o osud konkrétnej osoby. V SR máme dostatočné legislatívne podmienky, ako aj technické vybavenie elektronického monitoringu osôb. Medzi pozitíva ukladania trestu domáceho väzenia patrí zachovanie rodinných a citových väzieb s okolím a nižšie finančné zaťaženie – kým denne na jedného väzňa platí štát približne 40 eur, náramok daňových poplatníkov stojí iba okolo 4 eur na deň.

LITERATÚRA

- Ivor, J. a kol. 2010. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. doplnené a prepracované vyd. Bratislava: Iura edition, 2010. 361 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
- Lášticová, L., Vajzerová, J. 2007. Alternatívne tresty v praxi, Zborník zo seminára: Alternatívne tresty a ich podstata [online]. 2007. Dolný Kubín: Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, [cit. 2020-03-03]. 56 s. ISBN 978-80-969885-0-1. Dostupné na internete: http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf
- Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M. 2015. Restoratívna justícia. Praha: Leges. 344 s. ISBN:978-80-7502-075-8.
- Sura, M. 2011. Alternatívne tresty a problematika ich ukladania. In Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok: Analýza poznatkov z teórie a praxe. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 429-433. ISBN 978-80-89447-57-2.
- Ivor, J., Záhora, J. 2011. Repetitórium rekodifikovaného trestného práva. Siedme vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2011. 54.s. ISBN 978-80-8078-433-1.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon)

Čo sú to CEO podvody?

Kriminalita je dynamickým prvkom spoločnosti, obzvlášť v dnešnej dobe. Jedným z jej sprievodných znakov je sofistikovanosť páchania. Pri niektorých druhoch kriminality alebo vybraných trestných činoch môžeme poukázať na zmeny kvantitatívne alebo kvalitatívne. Uprímenie pozornosti na vývojové trendy kriminality má nepochybne význam z hľadiska uplatňovania kontroly kriminality, a to tak v podobe prevencie, ako aj represie. Vyplyvajú z uvedeného, cieľom príspevku je poukázať na takzvané CEO podvody. Účelom textu je zamerať sa na fakt, že ide o pomerne novú kriminalitu, avšak nie až takú pertraktovanú, ale zároveň závažnú. Skrátený názov CEO podvod vychádza z anglického Chief Executive Officer Fraud, čo znamená trestné činy podvodu páchané prostredníctvom „falošných manažérov“. Z analýzy hlásení o neobvyklých obchodných operáciách vyplýva, že medzi najčastejšie prípady legalizácie príjmov z trestnej činnosti a ich naviazania na predikatívnu trestnú činnosť v posledných rokoch patrili (okrem iných) aj CEO podvody, čo je jedným z dôvodov, prečo sa venujeme tejto téme a dávame ju do pozornosti (Jurisová, 2019).

AKO CEO PODVOD PREBIEHA

CEO podvod predstavuje cielený útok, ktorého pointou je oklamanie zamestnanca zvyčajne z finančného alebo účtovníckeho oddelenia. Pri realizácii podvodu je vyvíjaný tlak na zamestnanca spoločnosti, aby previedol značné sumy peňazí (do zahraničia). Tieto podvody sú spájané so „sociálnym inžinierstvom“, pričom podvodníci využívajú jeho klasické triky – prostredníctvom verejne dostupných internetových stránok, ale aj prostredníctvom „nabúrania“ do

CEO podvod predstavuje cielený útok, ktorého pointou je oklamanie zamestnanca zvyčajne z finančného alebo účtovníckeho oddelenia.

e-mailovej komunikácie príslušnej spoločnosti. Zistia údaje o prebiehajúcich obchodoch, kontaktoch, spôsoboch komunikácie a samotnej identite CEO manažéra či zodpovedného zamestnanca za prevody peňazí. Páchatelia následne, vydávajúc sa za CEO manažéra, kontaktujú príslušného zamestnanca, aby uskutočnil finančnú transakciu. Uvedené prebieha najčastejšie prostredníctvom e-mailu alebo aj telefonicky, pričom účelom je navodenie atmosféry časovej tiesne. Falošní manažéri v rámci takejto komunikácie nedajú „svojmu podriadenému“ na výber – je vedená formou striktných pokynov, často aj v spojitosti s hrozbou sankcie za nesplnenie pokynu. Po prevode pe-

O AUTORKE

JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Od roku 2010 pôsobí na Katedre kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Vo svojich príspevkoch či vystúpeniach venuje najväčšiu pozornosť obetiam kriminality aj počítačovej kriminalite. Zaujíma sa aj o nové trendy kriminality, ako napríklad podvody páchané prostredníctvom falošných manažérov.

niaze skončia v inom štáte, kde sa ďalej „prepierajú“. Základný model podvodu zahŕňa minimálne dva štáty (často členské štáty EÚ). Často sú prítomné aj „money mule“ – osoby, prostredníctvom ktorých sa zriaďujú účty alebo prevádzajú finančné prostriedky pochádzajúce z trestnej činnosti. Pri CEO podvodoch ide v podstate o „podvod s platobným príkazom“ namiereným najmä voči spoločnostiam, ale aj súkromným osobám či štátnym inštitúciám. Škodovosť (priemerná výška škody v jednom prípade) vykazuje (tak v SR, ako aj inde vo svete) sumy v desiatkach tisíc eur (Správa o vývoji trestnej činnosti CEO podvodov na území Slovenskej republiky; Analýza trestnej činnosti CEO podvodov v Slovenskej republike).

TRESTNOPRÁVNÝ ROZMER CEO PODVODOV V PODMIENKACH SR

CEO podvod je v SR kvalifikovaný ako trestný čin podvodu podľa § 221 TZ (Trestný zákon). Veľmi podstatným znakom CEO podvodu je konanie, ktoré ich zároveň posúva do sféry kyberzločinov. Vyplyvajú z uvedeného, v súvislosti s týmito podvodmi môže do úvahy prichádzať aj súbeh trestného činu podvodu a trestných činov počítačovej kriminality podľa § 247 a nasl. TZ alebo tiež trestného činu legalizácie príjmov z trestnej činnosti podľa § 233 a nasl. TZ (Trestný zákon; www.zakonypreludi.sk; Stieranka, 2018).

VYBRANÉ ASPEKTY SITUÁCIE V SR

Predmetnou problematikou sa v podmienkach SR zaoberá Úrad kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru (ÚKP P PZ), v ktorého

ho gescii je každoročné spracovanie správy o vývoji trestnej činnosti CEO podvodov na území Slovenskej republiky. ÚKP P PZ vypracúva aj dokument s názvom Analýza trestnej činnosti CEO podvodov v Slovenskej republike. CEO podvody sú aj v hľadáči finančnej spravodajskej jednotky národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru (FSJ NAKA P PZ), v ktorej výročnej správe sú dohľadateľné aj aktuálne poznatky (okrem iných) k podvodom páchaným prostredníctvom falošných manažérov. V SR sú najčastejšie v centre záujmu páchatelov tieto objekty – právnické osoby (konkrétnejšie spoločnosti s ručením obmedzeným, ale aj akciové spoločnosti), aj keď sa podvody nevyhýbajú ani verejným inštitúciám (napríklad mestským úradom či centram sociálnych služieb). Páchatelom môže byť jednotlivec alebo skupina osôb. Dôležitým ukazovateľom je aj fakt, na koľko objektov a s akou požadovanou sumou sa páchatelia zameriavajú. Využívané sú aj už spomenuté „money mule“. Najfrekventovanejší modus operandi je formou maskovaného e-mailu (páchatel si vytvorí e-mailovú adresu, ktorej hlavička sa zobrazuje pod vybraným tvarom a ten sa zhoduje s tvarom e-mailu CEO manažéra, za ktorého sa páchatel vydáva) alebo phishingového útoku (spôsob získavania osobných a bezpečnostných údajov/prístupových hesiel/, ktorý páchatelovi umožňuje vstúpiť do obchodnej/pracovnej komunikácie medzi CEO manažérom a účtovníkom za použitia pravej e-mailovej adresy CEO manažéra). Úspešnosť objasňovania do veľkej miery ovplyvňuje fakt, že ide o medzinárodnú trestnú činnosť a moderné spôsoby zakrývania totožnosti páchatela (Jurisová, 2019; Analýza trestnej činnosti CEO podvodov v Slovenskej republike; Výročná správa finančnej spravodajskej jednotky).

CEO PODVOD V APLIKAČNEJ PRAXI – KAZUISTIKA

V dopoludňajších hodinách (v septembri 2018) neznámy páchatel

Úspešnosť objasňovania do veľkej miery ovplyvňuje fakt, že ide o medzinárodnú trestnú činnosť a moderné spôsoby zakrývania totožnosti páchatela.

vydávajúci sa za konateľa spoločnosti prostredníctvom e-mailovej komunikácie kontaktoval obchodnú zástupkyňu spoločnosti, ktorej dal pokyn na úhradu faktúry za objednávku z ukrajinskej firmy vo výške vyše 8 300 eur v prospech účtu vedeného v banke na Ukrajine. V následnej komunikácii zadal pokyn na okamžitú úhradu čiastky 3 300 eur na tento účet s tým, že zvyšok nakázal uhradiť nasledujúci deň. Obchodná zástupkyňa spoločnosti v presvedčení, že ju o vykonanie uvedenej úhrady požiadal konateľ, previedla ešte v ten istý deň z účtu spoločnosti sumu 3 300 eur. Pri následnej komunikácii s konateľom spoločnosti bolo zistené, že konateľ žiadny e-mail obchodnej zástupkyne neposlal a ani úhradu žiadnej platby od nej nežiadal. Týmto konaním bola danej spoločnosti spôsobená škoda vo výške 3 300 eur. V prípade uskutočnenia prevodu zvyšnej sumy by bola predmetnej spoločnosti spôsobená škoda vo výške vyše 8 300 eur (Správa o vývoji trestnej činnosti CEO podvodov v Slovenskej republike).

ZÁVER

V SR Policajný zbor v prípade CEO podvodov venuje náležitú pozornosť aj prevencii, napríklad bola doplnená sekcia „Podvodné prevody peňazí“ v rámci webovej stránky www.minv.sk a tiež zverejnená výstraha pred útokmi páchatelov CEO podvodov (uvedením konkrétneho anonymizovaného prípadu) prostredníctvom Facebooku Policajného zboru (www.minv.sk; Jurisová, 2019). Je na mieste dúfať, že zvyšovaním povedomia o týchto podvodoch, ako aj ostrážitosťou jednotlivcov

pomôžeme v pozitívnom zmysle situácii v SR my všetci. V zmysle účinného uplatňovania kontroly kriminality v nasledujúcom období bude na mieste naďalej sledovať vývoj situácie v oblasti CEO podvodov v rámci SR. Na základe štúdia odborných materiálov je možné pravdepodobne prognózovať (aj keď nejde o vedecky podloženú prognózu) zhoršenie situácie týkajúcej sa podvodov páchaných falošnými manažérmi. Pozornosť bude potrebné zamerať nielen na početnosť týchto podvodov, ale aj ich kvalitatívnu stránku. Jedným z návrhov de lege ferenda je aj akcent na neustále skvalitňovanie a časové zefektívnenie medzinárodnej (predovšetkým policajnej) spolupráce.

LITERATÚRA

- Analýza trestnej činnosti CEO podvodov v Slovenskej republike. Úrad kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru.
- JURISOVÁ, M. 2019. Podvody páchané prostredníctvom falošných manažérov – vybrané aspekty. In Policajná teória a prax. ISSN 1335-1370, 2019, r. XXVII, č. 3, s. 71-82.
- JURISOVÁ, M. 2019. Vybrané kriminologické aspekty podvodov páchaných prostredníctvom falošných manažérov. In Policajná teória a prax. ISSN 1335-1370, 2019, r. XXVII, č. 3, s. 87-100.
- Minv.sk. [online]. [cit. 14.02.2020]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?podvodne-prevody-penazi>>.
- Správa o vývoji trestnej činnosti CEO podvodov na území Slovenskej republiky. Úrad kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru.
- STIERANKA, J. a kol. 2018. Legalizácia príjmov z trestnej činnosti a financovanie terorizmu, právna a inštitucionálna ochrana v Slovenskej republike. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018. 193 s. ISBN 978-80-8168-912-3.
- Výročná správa finančnej spravodajskej jednotky. Finančná spravodajská jednotka národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.
- Zakony pre ľudí.sk. [online]. [cit. 14.02.2020]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>>.
- Zakony pre ľudí.sk. [online]. [cit. 14.02.2020]. Dostupné na internete: <<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-297>>.

Slováci zažili desaťročie rýchleho zadlžovania

Uplynulé roky sme na Slovensku zažívali veľmi silný „úverový boom“. Rýchlosť zadlžovania Slovákov pritom držala európske prvenstvo takmer dekádu. Až v polovici roka 2019 sa rast úverov spomalil a tempo zadlžovania kleslo na 4. priečku v EÚ. Číslo hovoria za všetko. Podľa Správy o finančnej stabilite, ktorú pravidelne vypracúva Národná banka Sloven-

Slováci dnes bankám dlhujú viac, ako majú nasporené.

aj keď ešte v roku 2016 predstavoval 3,1 miliardy eur. Národná banka Slovenska už roky upozorňuje na riziká spojené s ex-

trémne rýchlym zadlžovaním. Ako dohliadajúci orgán NBS priebežne prijíma rôzne opatrenia na pribrzdzenie úverového trhu. Avšak dopyt po úveroch hnaný rastúcou životnou úrovňou, stúpajúcimi mzdami a dlhodobou klesajúcimi úrokmi zrejme ešte neutíchnu.

EKONOMICKÝ CYKLUS SA MÔŽE BLÍŽIŤ KU KONCU

Extrémne rýchle zadlžovanie prišlo v takzvaných „dobrých časoch“, v období ekonomickej konjunktúry, a rozbehlo sa v období po finančnej kríze. Je pochopiteľné, že Slováci sa pustili do riešenia svojho bývania, prípadne do zvýšenej spotreby, v čase, keď im začala stúpať životná úroveň. Otázka je však miera rizika, s akou k tomu pristúpili.

Slováci dnes bankám dlhujú viac, ako majú nasporené. Nelichotivé čísla ukázal prieskum zverejnený vo februári 2020. Vypracovala ho agentúra STEM/MARK pre spoločnosť KRUK, ktorá sa zameriava na správu pohľadávok finančných ústavov a korporátnych zákazníkov. Podľa prieskumu má nejakú pôžičku 51 % mladých ľudí vo veku 18 až 30 rokov. Viacnásobne sa zadlžujú predovšetkým študenti, dve alebo tri pôžičky má 31 % študentov, štyri pôžičky celých 20 %. Štyri pôžičky má až 16 % najmladších dlžníkov vo veku 18 až 22 rokov. Závery aktuálneho prieskumu medzi mladými ľuďmi bohužiaľ odhalili, že väčší počet rôznych pôžičiek majú najčastejšie ľudia s nízkymi príjmami. Šikovné využívanie cudzieho kapitálu a dlhové financovanie môže byť prospešné. Vo finančnom svete majú pôžičky a úvery svoje miesto a dokonca hovoríme o takzvaných „dobrých dlhoch“.

Žiaľ, nielen u mladých sa dnes vo veľkej miere stretávame práve s dlhmi, ktoré sa za dobré označiť nedajú. Hospodársky cyklus sa blíži ku koncu. Ekonómovia už upozorňujú na možný príchod recesie, globálna, ale aj európska ekonomika sa spomaľujú. Dobré časy nemôžu trvať večne. Zvieratá v prírode sa na príchod zimy dôsledne pripravujú. Zabezpečujú si peľach, nabierajú tuk, vytvárajú zásoby potravy. Rovnako by sme sa na príchod „ekonomickej zimy“ mali pripravovať aj my.

KTO JE OHROZENÝ A AKO SA PRIPRAVIŤ NA SPOMALENIE?

Podľa údajov z bankového a nebankového registra sa ohrozený dlh na celkovom dlhu podieľal 2,1 percentom. Podiel ohrozeného dlhu na dlhoch na bývanie predstavoval 0,9 percenta a na spotrebiteľských úveroch 4,8 percenta.

Za dlhy ohrozené nesplácaním sa považujú nesplatené splátky s delikvenciou tri a viac mesiacov a zosplatené úvery. Môžeme povedať, že aktuálna miera zlyhávania úverov na Slovensku je pre banky veľmi priaznivá. Rizikom je situácia, keď by sa spomalil rast miezd alebo keby stúpili úrokové sadzby a následne splátky existujúcich úverov. Problém môže tiež spôsobovať postupujúca automatizácia a ohrozenie niektorých typov pracovných miest.

Za najviac ohrozené môžeme považovať dve skupiny dlžníkov. Prvou sú už spomínaní mladí ľudia s vysokou nadspotrebou a neprimeraným zadlžením prostredníctvom spotrebiteľských úverov. Mladí si často neuvedomujú riziká spojené so spotrebou na úver. Prípadné delikvencie môžu neskôr viesť k ďalším problémom. Dlžníci so zlou históriou splácania sa nemusia dostať k hypotekárnym úverom vôbec. Riešenie bývania a založenie rodiny sa tak môže odhaliť a výrazne predražiť (hypotéka je najlacnejší dlh).

Druhú rizikóvu skupinu predstavujú dlžníci blížiaci sa k dôchodkovému veku s hypotékou na krku. Jedno zo základných finančných pravidiel hovorí, že človek by sa do dôchodku mal zbaviť všetkých dlhov. Dnes však vo väčšej miere pribúda dlžníkov, ktorí majú nastavenú splatnosť úverov až do 75. roku života. Riziká

Tabuľka: Spotrebiteľské úvery: Ohrozené druhy podľa vekových pásiem, zdroj: CRIF - Slovak Credit Bureau.

Vekové pásmo	Ohrozený dlh/ dlh v %	Ohrození klienti	Ohrození klienti/ klienti v %
18 - 24	7,6	7 076	10,2
25 - 29	6,2	13 442	11,2
30 - 34	4,4	12 783	9,2
35 - 44	3,8	23 082	7,3
44 - 54	4,6	17 445	6,6
55 +	6,4	22 036	7,6
Celkovo	4,8	95 869	

takto nastavených financií sú zrejme.

Známa slovenská sociologička Silvia Porubánová výstižne komentovala prieskum agentúry STEM/MARK, keď povedala: „Slabšia splátková disciplína je v mnohých prípadoch priamym dôsledkom snahy za akýchkoľvek okolností splniť reálne či domnelé spoločenské, lokálne, rodinné a iné očakávania a tlaky. Ľudia si evidentne nakladajú viac, než sú schopní uniesť alebo splatiť.“ Inak povedané, príliš často sa porovnávame a neraz sa snažíme okoliu niečo dokazovať.

Vieme, že finančné problémy zapríčínajú nervozitu, depresie, problémy vo vzťahoch. Nasadená falošná pozlátka nás v dlhodobom horizonte môže vyjsť naozaj drahú. S dlhmi je potrebné narábať rozumne. Tu je niekoľko odporúčaní, ako správať pri ich správe:

1. Mladí ľudia, ktorí začínajú zarábať v prvej práci, mnohokrát príliš rýchlo využívajú úverové produkty. Skôr ako si mladý človek vezme prvú pôžičku, mal by si založiť prvé pravidelné sporenie/investovanie.
2. Splátky všetkých existujúcich dlhov by mali tvoriť maximálne jednu tretinu príjmu. Pred zadlžením je vhodné vyskúšať si úver „na sucho“. Ak má rozpočet zaťažiť splátka vo výške 100 eur, je dobré skúsiť si tú sumu začať odkladať niekoľko mesiacov dopredu, aby dlžník získal predstavu o novom toku financií.
3. Roztiahnutá splatnosť úverov, najmä hypotekárnych, dáva zmysel. Hypotekárne úvery by však nemali presahovať do dôchodkového veku, kde je príjem a tiež zdravotný stav už neistý.
4. O všetky úvery sa treba starať. V čase je potrebné pravidelne vy-

hodnocovať, či neexistuje možnosť konsolidácie, refinancovania alebo inej úpravy štruktúry dlhov, ktorá by mohla viesť k významnej úspore alebo urýchleniu splatenia dlhov.

5. V prípade akýchkoľvek problémov so splácaním je potrebné okamžite situáciu riešiť. Je to podobné ako pri chorobe, čím skôr sa problém zdiagnotikuje a začne sa liečba, tým vyššia je šanca na uzdravenie.

KORONAVÍRUS NÁS DOKLADNE PREVERÍ

Pandémia nového koronavírusu straší svet. Po dlhom období relatívne pokojného rastu bude ostrou previerkou našej pripravenosti. V týchto chvíľach testom prechádzajú krízové manažmenty a zdravotnícke systémy jednotlivých štátov. Nasledovať bude nemej náročná skúška ekonomík.

Aj keď tvrdé opatrenia, ktorými sa krajina snaží zabrániť rýchlemu šíreniu nákazy, trvajú ešte len niekoľko dní, už sa začínajú ozývať prvé hlasy ľudí v problémoch. Deje sa tak v čase, keď ešte nikomu nemeškajú výplaty a podnikatelia sa snažia vydržať.

Vieme však, že boj s pandémiou nebude trvať krátko. Koronavírus preto dôkladne preverí, ako sme sa pripravili na horšie časy.

LITERATÚRA

- Národná banka Slovenska, 2019. Správa o finančnej stabilite, 2019, str. 25., ISBN 1338-6123.
- Národná banka Slovenska, 2019. Správa o stave a vývoji finančného trhu, 2019, str. 12.

Počet ľudí s hypotékou, s hypotékou a spotrebným úverom a len so spotrebným úverom; máj 2019

ska, v januári 2014 malo hypotéku menej než 170-tisíc Slovákov a objem poskytnutých hypoték nedosahoval ani 15 miliárd eur. V decembri 2019 prekročil objem úverov 30 miliárd a počet dlžníkov sa blížil k 300 000. Spotrebné úvery rástli obdobne. Podľa údajov NBS malo k máju 2019 spotrebný úver 926 612 občanov a objem dlhov dosiahol 5,7 miliardy eur. V úvode roka 2019 investičná spoločnosť Across Private Investments vyčíslila, že za šesť rokov sa objem úverov domácnostiam zdvojnásobil. A hoci obyvatelia a živnostníci mali ku koncu roka 2018 v bankách uložených 35,4 miliardy eur, rovnaká skupina ľudí si od bánk na hypotekárnych a spotrebiteľských úveroch požičala približne 35,8 miliardy eur. Čistý majetok Slovákov v bankách sa tak dostal do zápornej hodnoty,

O AUTOROVI

Ing. Peter Macinský

Vyštudoval odbor financie, bankovníctvo a investovanie na Ekonomickej fakulte TUKE. Pôsobí v spoločnosti PROSIGHT Slovensko ako finančný sprostredkovateľ na pozícii Senior Manager. Financiam sa venuje od roku 2006, keď naprogramoval prvý softvér pre ich správu. Je autorom finančných portálov www.druhypilier.sk a www.mojefondy.sk. Pravidelne prednáša v rôznych cykloch verejných seminárov o financiách.

Duchovná služba ako súčasť prevencie trestnej činnosti

Pastoračná služba v slovenských väzenských zariadeniach má svoju genézu. Po celospoločenských zmenách v roku 1989 začali duchovnú službu vo väzniciach vykonávať jednotlivé kresťanské cirkvi. V roku 1994 občianske združenie Slovenské väzenské spoločenstvo. Združenie sa stalo tiež členom International Prison Fellowship, ktoré dnes združuje okolo 130 štátov sveta. Zakladateľom bol Charles W. Colson (1931 – 2012), bývalý poradca prezidenta USA Richarda Nixona, ktorý bol v sedemdesiatych rokoch minulého storočia odsúdený v politickej afére Watergate na nepodmienečný trest odňatia slobody. Za mrežami nastal v Colsonovom živote obrat. Za realizáciu kresťanskej služby vo väzení získal v roku 1993 Templetonovu cenu, ktorá sa udeľuje za významnú prácu v medzinárodnom meradle. V roku 1994 navštívil aj Slovenskú republiku.

SLUŽBA VO VÄZNICIACH

Ekumenická pastoračná služba v OS SR a OZ SR v ústavoch zboru nadväzuje práve na hodnoty a ciele tohto združenia. V súčasnosti má piatich pastoren na dvadsať zariadení ÚVV (Ústav na výkon väzby) a ÚVTOS (Ústav na výkon trestu odňatia slobody), čo je veľmi poddimenzovaný počet. Referát Úradu ekumenickej pastoračnej služby (ďalej len „referát“) v Zbore väzenskej a justičnej stráže (ZVJS) sa formoval na základe dohody zo dňa 24. júna 2005 pod č. 270/2005 Z. z. medzi Slovenskou republikou a 11 registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Referát sa stal organizačnou zložkou Generálneho riaditeľstva ZVJS so sídlom v Bratislave. Riadi

Trest môže človek prijať úplne len vtedy, keď si dokáže priznať svoju vinu.

Aby si ju však mohol priznať, musí vedieť aj o odpustení.

sa podľa príslušných legislatívnych noriem v rámci rezortu Ministerstva spravodlivosti SR. Pastoračne pôsobí popri Ordinariáte OS a OZ SR (katolíckej duchovnej službe) od 1. decembra 2007. V zmysle zá-

O AUTORovi

Plk. ThDr. Marian BODOLLÓ

V súčasnosti zastáva funkciu generálneho duchovného Ústredia ekumenickej pastoračnej služby v OS SR a OZ SR. Po vysvätení za ev. a. v. farára pracoval sedem rokov v cirkevnom zbore Hrachovo, okr. Rimavská Sobota. Odtiaľ vstúpil v roku 2007 do OS SR a prešiel pozíciami staršieho kaplána na Poddôstojníckej akadémii v Martine, dekana Ekumenickej pastoračnej služby Veliteľstva síl výcviku a podpory v Trenčíne, staršieho kaplána misie ISAF v Afganistane (december 2012). Po jej ukončení bol na návrh predsedu Ekumenickej rady Slovenska doc. Miloša Klátika ustanovený ministrom obrany SR Martinom Glváčom 1. decembra 2013 do funkcie generálneho duchovného OS SR a OZ SR.

kona č. 73/1998 Z. z. § 24 duchovní nastupujú na špecializované odborné vzdelávanie v zbore na Inštitúte vzdelávania v Nitre.

CIEĽ DUCHOVNEJ SLUŽBY V ZVJS

Cieľom duchovnej služby je záujem o proces zmeny ľudského srdca – jeho túžob, žiadostí, motívov a postojov, ktoré sú v rozpore so zákonmi spoločnosti, ale predovšetkým s Božími nariadeniami. Libor Halman (1991) v článku Kresťanský pohľad na vinu, trest a odpustenie napísal, že vina je základným pojmom myšlienkového sveta kresťanstva, ktorý je vo vzťahu k Bohu označovaný za hriech. V kresťanskom chápaní je každý človek hriešnikom. Pri tom veľkosť hriechu, čiže dlhu voči Bohu, je taká veľká, že človek sám svojou silou nie je schopný ju nikdy vyrovnať. Marian Valent (2018) uvádza, že ak by sme sa v niečom previnili, automaticky sa aktivuje naša vnútorná sebaobrana, ktorá sa usiluje utíšiť vlastné odsudzujúce srdce. Človek bude nachádzať ospravedlnenia pre svoje zlé činy, bude sa vyhovárať alebo bude obviňovať druhých. Toto všetko sú len snahy vyhnúť sa stretnutiu s vlastnou vinou a oklamať svedomie.

S takýmto postojom sa môžeme stretnúť práve vo väzení medzi odsúdenými. Väzni sa dostali do väzenia, pretože sa previnili, no napriek tomu mnohí z nich svoju vinu odmietajú, pripisujú ju štátnemu politickému systému, ktorý nevytvoril dostatočné podmienky na riadny život občana. Trest môže človek prijať úplne len vtedy, keď si dokáže priznať svoju vinu. Aby si ju však mohol priznať, musí vedieť aj o odpustení. A práve odpustenie

je jadrom kresťanského posolstva a uznanie vlastnej viny základnou podmienkou na osobnostný rast, ktorý sa v kresťanskom ponímaní nazýva zmena mysle alebo obrátenie.

EKUMENICKÝ A MISIJNÝ ROZMER DUCHOVNEJ SLUŽBY V ZVJS

V tejto činnosti sa angažujú viaceré kresťanské cirkvi, preto je rôznorodá a má ekumenický charakter. Má pastoračný a misijný charakter. Riaditeľ Úradu ekumenickej pastoračnej služby ZVJS Ján Šefčík hovorí: „V každom prípade však prichádza s povzbudením pre klientov, aby hľadali zmysel života a odpovede na otázku: Čo a ako môžem robiť inak? Obsahom pastoračnej činnosti sú prostriedky, napríklad rozhovor, poradenstvo, modlitba a iné, ktoré pomáhajú ľuďom prísť späť k Bohu, učia ich zodpovednosti a vedú k odvráteniu od hriešneho života. K šíreniu biblickej zvesti prispieva najmä spolupráca väzenského duchovného so službou Gideons International na Slovensku, ktorá odsúdeným sprostredkúva Bibliu.“

Ako sporadický návštevník v ústave na výkon trestu a odňatia slobody sa často stretávam s názormi, že niektorí odsúdení riadny život nikdy viesť nebudú, čo skutočne potvrdzuje vysoká miera recidívy ich trestnej činnosti. Opakovane sa vracajú do výkonu trestu – prídu, „odsedia si“ svoj trest a po prepustení na slobodu sú o pár mesiacov späť, pretože spáchali ďalší trestný čin. Vďaka pôsobeniu duchovnej služby vo výkone trestu niektorí odsúdení našli predsa len nový a lepší spôsob života. Natíska sa nám otázka: Ako je to možné?

PRÍSTUP K ODSÚDENÝM BEZ PREDSUĐKOV A S PONUKOU NÁDEJE

Významnú úlohu v práci s odsúdenými zohrávajú dva faktory: prístup k odsúdeným a zámer pre ich život.

Čo sa týka prístupu k odsúdeným, duchovná služba z hľadiska vnímania človeka pristupuje aj k tým „najhorším väzňom“, odsúdeným

Cieľom duchovnej služby je záujem o proces zmeny ľudského srdca – jeho túžob, žiadostí, motívov a postojov, ktoré sú v rozpore so zákonmi spoločnosti, ale predovšetkým s Božími nariadeniami.

za najťažšie zločiny, rovnocenne a bez akejkoľvek degradácie. Koná presne v duchu slov Ježiša Krista, ktorý povedal: „Bol som vo väzení, a prišli ste ku mne“ (Evanjelium podľa Matúša 25, 36). V každom obvinenom a odsúdenom sa duchovný snaží vidieť Toho, ktorý povedal tieto slová.

Ďalej je to snaha zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti. Tu sa dostávame k druhému uvedenému faktoru duchovnej služby medzi odsúdenými – zámeru pre život.

So stratou slobody niektorí stratili svoje rodiny, priateľov, majetok, postavenie alebo prácu. Možno je to moment v ich živote, keď si uvedomujú, že im neostalo vôbec nič a potrebujú nádej. Pre niektorých sú to kľúčové okamihy, ktoré vedú k tomu, aby si uvedomili svoje zlyhanie a rozhodli sa napraviť niečo vo svojich životoch. Niektorí pochopili, že ak chcú obdobie vo väzení prežiť, potrebujú pomocnú ruku. V takých situáciách je dobré vedieť o tom, že ústav, v ktorom trest vykonávajú, poskytuje duchovnú službu. Odsúdení, ktorí sa vážne rozhodli pre tento krok a uverili v Ježiša Krista, zažili oslobodenie od hriechu, zanechali trestnú činnosť a začali viesť život podľa kresťanskej viery. Začali budovať svoj vzťah nielen k zachovávaniu Božích prikázaní, ale aj k spoločenským pravidlám, ktoré predtým sústavne porušovali, a to až za hranice zákona. Príklad zmenených životov po zvesti Božieho slova môžeme vidieť v rómskych kresťanských zboroch Apoštolskej cirkvi na Slovensku v Sabinove a Žehre. Samotní rómski pastori sa snažia pracovať v ko-

munite s jednotlivcom, začleniť ho, resocializovať a urobiť všetko preto, aby sa už nikdy nevrátil do výkonu trestu. Pracujú s rodinami, no najmä s malými deťmi. Už od mala vytvárajú pre ne programy, ktoré sú vynikajúcou prevenciou v boji s kriminalitou. Tento fakt sa odrazil na tom, že neďelné bohoslužby navštevuje 250 až 300 Rómov, vymizla medzi nimi trestná činnosť, úžera, hazard, alkoholizmus. Je potešujúce, že rómski pastori Marian Kaleja a Rinaldo Oláh nezostali aktívni len v danej lokalite a pre danú komunitu. Svoje misijné zámery rozširujú aj do ďalších obcí na Gemeri – do Slavošoviec a Roštára, kde je vysoké percento nezamestnaných Rómov. Práve svojou kresťanskou misiou sa ich snažia viesť k skutočnému životu s Bohom, ktorý je nielen spoločensky akceptovateľný, ale môžeme povedať až očakávaný a žiaduci. (Viac o živote rómskej kresťanskej komunity sa môžete dozvedieť na ich webových stránkach www.acs-sabinov.sk.)

Pre odsúdených, ktorým pomohla väzenská duchovná služba, múry väzenia ostali len spomienkou na dno, z ktorého sa odrazili do lepšieho života.

LITERATÚRA

- Biblia. 1979. Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy. Liptovský Mikuláš : Transcusi, 1979. 1079 s. ISBN 0 564 03222 0.
- Halman, L. 1991. Kresťanský pohľad na vinu, trest a odpustenie. In Sociálne aspekty pôsobenia v nápravových ústavoch. Zborník referátov z odborného seminára o aktuálnych otázkach väznenstva. Trnava : Spoločnosť pre špeciálnu a liečebnú výchovu v SR, 1991, s. 80-81.
- Halman, L. 1993. Kresťanský pohľad na vinu, trest a odpustenie. In České vězení, 2 (1993), s. 26.
- Justová, M. 2005. Cisár je nahý. Bratislava : Oto Németh, 2005, 120 s. ISBN 80-88949-79-3.
- Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody Košice – 10. výročie vzniku. Košice : Tlačiareň Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2001, 30 s.
- Valent, M. 2018. Ciele duchovnej služby vo výkone trestu odňatia slobody – bakalárska práca. Banská Bystrica : KTaK PF UMB, 2018, 107 s.
- Šefčík J. 2017. Výročná správa pre Radu Apoštolskej cirkvi, Košice 2017.
- <https://www.acs-sabinov.sk/vitajte.html>

Len to nevzdať a pokračovať. Dobré skúsenosti s neformálnym vzdelávaním a výchovou mladých Rómov

Práca s ľuďmi, ktorí sú v teréne – a navyše v rómskych komunitách, prináša nielen príjemné prekvapenia, ale aj beznádej. Prekonanie frustrácie zo žiadnej alebo len pomalej zmeny a následne nádej, že sa niektoré veci predsa len pohnú – to všetko si vyžaduje čas. O prácu s rómskou mládežou sa naozaj zaujímajú mnohí, počínajúc starostami obcí, končiac terénnymi sociálnymi pracovníkmi, a ten záujem nie je formálny či deklaratórny. Ľudia sa zaujímajú o našu prácu a cítia, že je veľmi potrebná, ale výsledky sa prejavajú až po čase. Po dlhom čase. Ak chceme a môžeme, je potrebné nielen začať, ale hlavne pokračovať.

AKO TO MYSLÍM?

Neformálnemu vzdelávaniu dospelých, ktorí pracujú s dospelými Rómami, ale hlavne s rómskou mládežou, som sa venovala asi posledných 15 rokov svojho profesionálneho života. Kdesi na začiatku som sa stretávala s názorom, že začať treba s „prirodzenými“ autoritami v rómskych komunitách. Bez ohľadu na ich vzdelanie a profesijné zameralenie (ak nejaké je). Bolo to ako zbožné prianie. Mne sa to nepotvrdilo. Ak vylúčim z tohto okruhu rodiny úžerníkov (ktorí sú v mnohých oblastiach podstatne lepšie zorientovaní ako všetci ostatní v komunite), žiadne prirodzené autority (bez vzdelania) som nestretla. To, čo ma „dorazilo“, bola napríklad skúsenosť so vzdelávaním dospelých Rómov, ktorí boli vybraní do jedného veľkého programu pre rómske komunity. Určite chceli vybrať

tých najlepších, akých mohli. Po úvodných častiach v štyroch päťdenných tréningových a školiacich aktivitách pre terénnych zdravotných asistentov (v projekte MZ SR Zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti pre marginalizované rómske komunity v SR), realizovaných s finančnou podporou EU programu Phare v roku 2006, som zistila, že niekoľkí ľudia v skupine sú prakticky negramotní. Akú autoritu v ich vlastnej komunite môžeme od nich očakávať? A hlavne, aké výstupy ich práce v programe, kde mali fungovať?

Napriek tomu správni ľudia a takí, ktorí môžu priniesť zmenu do komunit a ovplyvňovať nielen posto-

je, ale celý život v komunitách – takí sú. Čo im nesmie chýbať, je však vzdelanie, veľká chuť pracovať a robiť svoju prácu dlhodobo. A to je obzvlášť dôležité v práci s rómskou mládežou.

EŠTE O NEFORMÁLNOH VZDELÁVANÍ RÓMOV

Dostať dospelých Rómov na nejaké systematické, aj keď neformálne vzdelávacie aktivity nie je jednoduché. Dospelí muži majú o vzdelávanie minimálny záujem. Skoro žiadny. Dospelé ženy by aj mali, ale hlavne majú doma deti a muž, ktorému to nevoní, a tak zostanú doma aj ony. Napriek tomu je to cieľová skupina, s ktorou sa dobre robí.

Veľmi vhodní sú mladí ľudia, ktorí ešte nemajú vlastnú rodinu s deťmi. Ak sa im vzdelávanie zapáči hneď na prvýkrát – vrátane ostatných účastníkov, atmosféry, miesta konania i občerstvenia, radi prídu aj nabadúce. A neprídu sami. Privedú iných.

Veľká zodpovednosť i váha úspechu je na lektoroch. Nestačí byť dobre pripravený. Treba zvládnuť veci, voči ktorým nie sme imúnni. Napríklad mobily, neskoré príchody, vyrušovanie, odchádzanie. Nebudeme rozčarovaní, keď si nik nerobí poznámky, aj keď hovoríme pútavo a naozaj podstatné veci – oni si poznámky robiť nevedia. A ani pripravené pracovné listy nebudú brať príliš vážne. Napriek tomu sme svoju úlohu dobre naplnili, ak účastníci majú z našich prezentácií dobrý dojem a povzbudí ich to, aby prišli

aj nabadúce. Začnú sa „chytať“. Pomaly, ale musíme im dať šancu.

PEER PROGRAM

Každodenný život ľudí z komunit hocičo z letargie nevyvedie. Niekde už ani policajná hliadka. Možno ešte tak sanitka so záchranármi. Avšak rómska mládež je vďačná za všetky impulzy, ktoré prídu zvonku a ktoré dávajú zmysel a aktivizujú ju. Samozrejme, aj oni pozerajú televízne seriály, pri ktorých trávia popoludnia a večery, ale oni chcú viac. Zmenu do svojich životov a prekonanie nudy. Potrebujú stretnúť človeka, ktorý je ochotný sa im venovať, rozprávať sa s nimi, počúvať ich a ktorý im bude pravidelne a dlhodobo venovať svoj čas. Nie jeden mesiac, ani dovtedy, kým sa neskončí program nejakkej neziskovky. Dobré je aj to, ale to je málo. Aby sme im pomohli, vôbec nemusíme vymýšľať úplne nové veci, pilotné či iné programy. Stačí pokračovať v tom, čo bolo dobré, čo sa osvedčilo, len to robme tak dobre, ako vieme, a tak dlho, ako sa dá. Ako dobrý príklad uvediem rovesnícky program pre mládež (peer program). Nie pre deti do 13 rokov, tie sú na tento program naozaj malé. Staršie deti už vek nelimituje a potrebujú sa stretávať pravidelne. Niekde fungovali zmiešané (max. 15 chlapcov a dievčat), inde len chlapčenské alebo len dievčenské peer skupiny, v ktorých sa učia rozprávať, počúvať sa navzájom a rešpektovať názory iných. Získajú aspoň základy disciplíny, pravidelnosti a vytrvalosti. Bez toho, aby sme im vysvetľovali, čo to vôbec znamená, naučia sa to našim príkladom. A časom.

Podmienkou je dobrý vedúci rovesníckej (peer) skupiny. V minulých rokoch tam, kde také skupiny fungovali, bývali vedúcimi Nerómovia, napríklad komunitní pracovníci, učitelia, terénni sociálni pracovníci, ale aj Rómovia – opäť pracovníci komunitných centier alebo rómski vysokoškooláci. Všetci prešli tréningom, aby sa naučili, ako založiť, viesť a udržať peer skupiny, a potom podľa toho pracovali. Vo väčšine prípadov jeden rok. Výstupy ich práce pocítovali hlavne dievčatá a chlapci zo skupín, ale nemenej aj

Dostať dospelých Rómov na nejaké systematické, aj keď neformálne vzdelávacie aktivity nie je jednoduché. **Veľmi vhodní sú mladí ľudia, ktorí ešte nemajú vlastnú rodinu s deťmi.**

oni sami. Táto práca ich veľmi motivovala a tešila. Dvojnásobná dobrá správa. Stávalo sa, že dobrého vedúceho rovesníckej skupiny oslovovali aj starostovia a vedúci komunitných centier z vedľajších obcí, aby peer skupinu založili aj u nich. Koncept peer programov je od začiatku (približne 14 rokov) rovnaký. Vychádza z úspešných programov pre svojpomocné skupiny (napríklad aj AA, skupiny dospelých detí alkoholikov). Jeho ťažiskom je:

- pravidelnosť stretnutí na týždennej báze,
- dobrovoľná účasť mladých ľudí,
- slušná a dobroprajná komunikácia medzi účastníkmi,
- rôznorodosť tém,
- skupinové rituály,
- zodpovedný a dôveryhodný vedúci skupiny.

MIESTO STRETNUTÍ

Problémy s miestom, kde sa mali stretnutia rovesníckych skupín konať, neboli žiadne. Všetci súhlasili, pretože to vnímali ako niečo, čo sa pre mladých Rómov začína, čo má pre nich význam. Starostovia, vedúci komunitných centier, riaditeľia škôl, dokonca aj cirkev.

PRAVIDELNOSŤ STRETNUTÍ

To je zásadná a náročná vec. Vedúci by mal dodržiavať stanovenú periodicitu a neorganizovať stretnutia len vtedy, keď má čas. Účastníci musia vedieť, že stretnutia budú napríklad každú stredu o tretej popoludní. Pre rómsku mládež je to o to dôležitejšie, že im nikto nevysvetľuje dôležitosť dôslednosti a ani ich nevedie k disciplíne a spoľahlivosti. Peer skupina ich to postupne naučí.

DOBROVOLNÁ ÚČASŤ MLADÝCH ĽUDÍ

Ak má (budúci) vedúci peer skupiny v komunite dobré meno, nemá ani najmenší problém s výberom účastníkov. Prihlásia sa mu zvyčajne tí najaktívnejší a to je dobré. O čom však musí rozhodnúť, je to, či chce a zvládne jednu alebo dve peer skupiny. A ešte akým jazykom sa bude na stretnutí hovoriť. Je dosť veľkou komplikáciou, keď mládežníci hovoria po slovensky veľmi málo a s ťažkosťami (pretože ovládajú rómsky alebo maďarský jazyk), pričom našou úlohou je viesť všetkých k tomu, aby sa začali vyjadrovať hlavne v slovenčine. Často je to pre nich príliš ťažké a niektorí to vzdávajú.

SLUŠNÁ A DOBROPRAJNÁ KOMUNIKÁCIA MEDZI ÚČASTNÍKMI

Zásady komunikácie na stretnutiach patria medzi rituály, ktoré si účastníci pripomínajú na každom stretnutí vždy znovu a dookola. Inak by na to nedbali a komunikácia by sa pravdepodobne zvrhla. Takto sa učia slušnosti v prejave bez kriku a osočovania.

RÔZNORODOSŤ TÉM

Keďže stretnutie rovesníckej skupiny je zásadne o diskusii, o rozprávaní a počúvaní, vedúci musí mať pripravený základný rámec tém, o ktorých sa bude na každom stretnutí hovoriť. Aby to nebolo len „riešenie“ reálnych alebo vymyslených problémov, len o klebetách, o všetkom a o ničom. Samozrejme, že vedúci skupín, skôr než skupinu založia, dostanú zoznam odporúčaných tém, ktorým sa môžu, ale nemusia riadiť. Aby tieto stretnutia neboli len o vzťahoch medzi mládežníkmi, ale aj o vzťahoch s rodičmi a starými rodičmi alebo o tom, prečo je dôležité ísť na strednú školu a ukončiť ju, o alkoholizme, o drogách, o krokoch k príprave na rodičovstvo, o čistote a ekológii v najbližšom okolí. Tém je nespočetne veľa, presne ako problémov, o ktorých je nevyhnutné s mladými ľuďmi hovoriť.

SKUPINOVÉ RITUÁLY

Ich účelom je urobiť všedné stretnutie nevšedným. Účastníci vopred vedia, čo ich v priebehu jednej hodiny (nie dlhšie) čaká, a nestresuje ich, kedy sa to skončí, o čom to bude, či budú alebo nebudú musieť hovoriť, alebo ako sa tam majú správať. Tento koncept stretnutí robí peer skupinu trochu exkluzívnou a tí, ktorí ju nenavštevujú a vedia o nej, trochu závidia.

ZODPOVEDNÝ A DÓVERYHODNÝ VEDÚCI SKUPINY

V každej rómskej komunite i mimo nej sa dá nájsť niekto, kto môže byť dobrým a spoľahlivým vedúcim. Ak má ambíciu robiť

zmysluplné veci, hoci možno práve teraz trpí pocitom vyhorenia, a dá sa presvedčiť, môže byť postupne naozaj výnimočným vedúcim peer skupiny. Nejde to zo dňa na deň. Ale kto z nás bol v práci či vo svojich aktivitách perfektný hneď v prvý deň?

Keď mu entuziazmus vydrží a bude viesť rovesnícku skupinu dlhší čas, zaslúži si odmenu. Nie plat, ale odmenu. Kým v nedávnej minulosti tieto aktivity podporovali neziskové organizácie, problém to nebol. Vedúci nielen dostali nejakú odmenu (určite to neboli veľké peniaze), ale niekto z manažmentu projektov sa zaujímal aj o to, ako sa im darí a či majú s programom úspech – poskytol im supervíziu a aj slovné ocenenie. Bolo to dobré.

Všetko, čo súvisí s ďalším rozvojom rómskych komunít a ľudí v nich, závisí len od ľudí. Tých, ktorí s nimi pracujú, rozhodujú o veciach, ktoré sa ich (aj nás) týkajú. Všetci by sme mohli prijať myšlienku, že rýchle riešenia nefungujú. A tie dobré vyžadujú čas. Aj náš, aj ich.

LITERATÚRA

- Herman, M. 1996. Komunikace medzi lidmi. Bratislava : Jaspis, 1996. ISBN 80-85576-16-3.
- Woititz, J. G. Dospelé deti alkoholikov. Vydavateľstvo Deerfield Beach, USA. ISBN 80-85928-73-6.
- Coloroso, B. 1994. Kids are worth it!. Vydavateľstvo Avon Books, 1994, ISBN 0-380-71954-1.
- Wojdylo, E. 1999. Vyberám si slobodu. Vydavateľstvo Jaspis, 1999, ISBN 80-85576-23-6.

PhDr. Elena Ondrušková, PhD.

psychologička, lektorka vzdelávania, poradkyňa

Kvalita blízkych vzťahov v rodine a prevencia delikventného správania

Väčšina autorov, ktorí skúmajú faktory ovplyvňujúce rizikové správanie a delikvenciu detí a mládeže, sa v súčasnosti prikláňa k multifaktoriálnemu modelu. Kvalita vzťahov v rodine patrí ku kľúčovým faktorom, ktoré pôsobia preventívne proti rozvoju rizikového a delikventného správania. Ak je táto kvalita ohrozená alebo nedostatočná a objaví sa ďalší rizikový faktor v individuálnej histórii dieťaťa alebo adolescenta (napríklad rizikovní kamaráti, zlá sociálna situácia alebo rizikové prostredie), zvyšuje sa pravdepodobnosť, že sa takéto správanie rozvinie. Rizikové faktory alebo premenné týkajúce sa rodiny teda nepôsobia automaticky, ich význam sa posu-

O AUTORKE

PhDr. Elena Ondrušková, PhD.

Autorka je psychologička, v súčasnosti pracuje ako lektorka vzdelávania a poradkyňa. Je odbornou garantkou výskumu v neziskovej organizácii BUDÚCNOSŤ, kde sa aktuálne realizuje výskum Stratégie žien na predchádzanie násillia v blízkych vzťahoch, podporený grantom APVV 16-0422. Ostatných dvadsať rokov pôsobila ako vysokoškolská učiteľka a výskumníčka na Katedre sociálnej práce PdF UK v Bratislave.

dzuje v interakcii, vo vzájomnom pôsobení s ostatnými rizikovými faktormi.

Kvalita blízkych vzťahov v rodine predstavuje protektívny faktor rizikového, prípadne delikventného správania. Tento faktor bol overovaný a potvrdený vo viacerých výskumoch delikvencie. Jeho význam uznávajú aj mnohé vplyvné teórie vrátane najmodernejšej multifaktorovej komplexnej teórie kriminality.

V rámci faktorov týkajúcich sa rodiny temer všetky teórie delikvencie považujú za zásadný etiologický faktor raný emocionálny vzťah opatrujúci rodič – dieťa, tzv. pripútanie. Existujú dve hlavné teórie, ktoré zdôrazňujú významné vzta-

hy medzi pripútaním k blízkej osobe a delikvenciou, a to je Hirschiho teória sociálnej kontroly (Gottfredson, Hirschi, 1990) a Bowlbyho teória pripútania (Bowlby, 2010). Hirschi v teórii delikvencie charakterizoval pripútanie ako afektívne puto, prostredníctvom ktorého si deti internalizujú konvenčné normy spoločnosti. Deti a dospelávajúci, ktorí majú silné emocionálne väzby na svojich rodičov, sú vnímavejší a citlivejší na plnenie očakávaní svojich rodičov, čo ich chráni pred delikventným správaním. Kvalita pripútania funguje ako nepriama rodičovská kontrola. Podľa klasickej teórie pripútania kvalita emocionálnej väzby k primárnym opatrovateľom v ranom veku dieťaťa významne ovplyvňuje jeho ďalšie sociálne a emocionálne fungovanie. Bowlby (2010) navyše tvrdí, že keď sa v ranom detstve naruší pripútanie rodič – dieťa, existuje riziko dlhodobých dôsledkov v zmysle neschopnosti dávať najavo emócie alebo záujem o druhých a zvyšuje sa riziko agresívneho a delikventného správania.

RODIČOVSKÁ KONTROLA A MONITORING DIEŤAŤA AKO DALŠÍ PREVENTÍVNY FAKTOR

Záver z výskumov potvrdzujú aj význam rodičovskej kontroly a monitoringu pre prevenciu delikventného správania. V odbornej literatúre sa rozlišuje medzi termínmi rodičovská kontrola a monitoring. Kontrola sa chápe ako všeobecnejší koncept týkajúci sa rodičovského dohľadu nad dieťaťom a monitoring ako vedomosť rodičov o aktivitách dieťaťa.

Ako uvádzajú Snyder a Patterson (1987), primeraná rodičovská kontrola posilňuje adekvátne reakcie rodičov na antisociálne a delikventné správanie a nepriamo bráni zapojeniu adolescenta do rizikových aktivít a kontaktu s rovesníkmi, ktorí tolerujú delikvenciu. Odborníci tvrdia, že monitoring adolescentov je veku primeraná rodičovská praktika, ktorá môže znížiť pravdepodobnosť, že sa bude dieťa združovať s rovesníkmi, ktorí prejavujú rizikové správanie alebo sa sprá-

**Deti a dospelávajúci,
ktorí majú silné
emocionálne väzby
na svojich rodičov, sú
vnímavejší a citlivejší
na plnenie očakávaní
svojich rodičov,
čo ich chráni pred
delikventným správaním.**

vajú antisociálne. Podľa Gottfredsona a Hirschiho (1990) je kontrola významným nástrojom, ktorým sa znižuje potenciál zapojenia dieťaťa a dospelávajúceho do delikventnej alebo kriminálnej činnosti. Súčasné štúdie vnímajú rodičovskú kontrolu a monitoring činností dieťaťa ako významný nástroj znižovania rizikového a delikventného správania. Je to komplexný fenomén, ktorý zahŕňa aj vedomosti rodiča o tom, čo a kde jeho dieťa/dospelávajúci robí, ale aj spontánnu otvorenosť dieťaťa voči rodičom, ktorá súvisí s kvalitou vzťahov medzi nimi.

Rodičovský monitoring Kerr a Stattin (2000) definujú ako multidimenzionálny konštrukt, ktorý reprezentuje to, čo rodičia vedia o tom, čo ich deti v priebehu dňa robia (vedomosti rodičov), ako získavajú informácie, ako získavajú prístup k informáciám o ich každodenných aktivitách (rodičovské naliehanie, tlak na informácie) a ktoré informácie deti dobrovoľne odhali svojim rodičom o tom, čo robia v priebehu dňa. Títo autori tvrdia, že najvýznamnejším faktorom je akási spontánnu otvorenosť dieťaťa, teda dobrovoľné poskytovanie informácií.

STRUČNE O ZISTENIACH SLOVENSKEJ ŠTÚDIE ISRD 3

Slovensko sa v roku 2015 pripojilo ku krajinám, ktoré mapujú výskyt delikvencie detí a mládeže a súvisiacich faktorov štandardizovaným nástrojom, dotazníkom ISRD (International Self-Report Delinquency). Máme už k dispozícii výsledky tohto zisťovania – výsledky,

predovšetkým deskriptívne, boli publikované v troch monografiách (Ondrušková, Pružinská, Pavelová, 2016; Lulei, Labáth, 2016; Juhászová, Debnáriková, 2016). Výskumné dáta boli zbierané prostredníctvom dotazníka ISRD – 3 (Marshall et al., 2013), ktorý pozostáva z 10 modulov. Každý modul bol zameraný na zisťovanie ukazovateľov, ktoré podľa východiskových teórií súvisia s rizikovým a delikventným správaním detí a mládeže: rodinné prostredie, škola a vzťahy v škole, vzťahy mimo školy a voľný čas, užívanie psychoaktívnych látok. Zisťovala sa skúsenosť s rizikovým a delikventným správaním. Vzorka bola vytvorená náhodným proporcionálnym výberom tried žiakov. Výber bol stratifikovaný mestom (Bratislava, Nitra), typom školy (verejné, súkromné a cirkevné) a triedami (7., 8., 9. ročník). Celkový počet respondentov bol 2 407. Aj v rámci slovenskej štúdie sa potvrdilo, že pozitívne emocionálne väzby s rodičmi sú významným protektívnym faktorom vzniku rizikového alebo delikventného správania detí a mládeže. Vo výskume sa zisťovali prostredníctvom hodnotenia kvality vzťahov ku každému z rodičov. Vzťahy s matkou hodnotili deti a adolescenti ako lepšie. Významný v prevencii (vo výsledkoch negatívna korelácia s potvrdeným rizikovým správaním) sa ukázal aj rodičovský monitoring, zvlášť vo forme sebaotvorenia, spontánneho referovania detí o tom, čo robia, kde sú a s kým.

ZÁVEROM

O kvalite vzťahov v rodine sa často diskutuje ako významnom faktore prevencie rizikového a delikventného správania. V teóriách delikvencie sa za rozhodujúce preventívne faktory v rodine považujú rané emocionálne puto medzi opatrujúcim rodičom a dieťaťom a rodičovská kontrola. Súčasné teórie delikvencie však zdôrazňujú súčasný vplyv viacerých etiologických faktorov. Ako ďalšie faktory, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť rozvoja delikventného správania, sa uvádzajú rizikové sociálne prostredie (napríklad prostredie, kde rodina žije, alebo zlá sociálna situácia)

Primeraná rodičovská kontrola nepriamo bráni zapojeniu adolescenta do rizikových aktivít.

a neočakávané zmeny v sociálnej situácii a vzťahoch v rodine, rizikové rovesnícke vzťahy. Slovenská štúdia, ktorá sa realizovala v rámci medzinárodných štúdií ISRD, ukázala aktuálne dáta o výskyte rizikového správania detí a mládeže a potvrdila význam kvality rodičovských vzťahov a rodičovskej kontroly pri jeho prevencii.

LITERATÚRA

- Bowlby, J. 2010. Vazba. Teorie kvality raných vzťahů mezi matkou a dítětem. Praha: Portál, 2010, 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.
- Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. 1990. A general theory of crime. California: Stanford University Press.
- Juhásová, A., Debnáriková, K. 2016. Školské prostredie ako priestor pre prevenciu delikvencie : ISRD 3. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 2016. - 151 s. ISBN 978-80-223-4234-6.
- Kerr, M., Stattin, H. 2000. What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. Developmental Psychology, 36, 366-380.
- Lulei, M., Labáth V. 2016. Delikvencia

- v kontexte rizikového vývinu : ISRD 3. Bratislava : Univerzita Komenského, 2016. ISBN 978-80-223-4235-3.
- Marshall, I. H., Enzmann, D., Houg, M., Killias, M., Kivivuori, J., Stekete, M. 2013. International Self-Report Delinquency Questionnaire 3 (ISRD-3). Background paper to explain ISRD2-ISRD3 changes, 2013. [cit. 2016-11-22]. Dostupné na <http://www.northeastern.edu/isrd-3/publications/>.
 - Ondrušková, E., Pružinská, J., Pavelová, L. 2016. Rodina, voľný čas, psychoaktívne látky a delikvencia : ISRD 3. 1. vyd., Bratislava : Univerzita Komenského, 2016, 205 s. ISBN 978-80-223-4236-0.
 - Snyder, J. J., Paterson, G. R. 1987. Family interaction and delinquent behavior. In H. C. Quay (Ed.), Handbook of juvenile delinquency (pp. 216–243). New York: John Wiley.

Mgr. Lenka Lipanová
klinická psychologička, znalkyňa

Vzťahová väzba v kontexte problematiky CAN

Násilie páchané na deťoch a mládeži je mnohovýrobový, zložitý sociálnopsychologický problém. Mnohé rizikové faktory sú dnes dostatočne prebádané, iné naopak menej. Už pri samotnom pojme násilie môžu byť nejasnosti v zmysle prijatia spoločenskej dohody, či za násilie musíme považovať iba javy v rovine fyzickej, sexuálnej alebo aj v rovine emocionálnej, sociálnej (ak neexistuje merateľný následok, najmä v právnej praxi, kde sú napríklad znalci konfrontovaní s exaktnými pojmami). Nejednoznačné je aj vnímanie samotného násilia voči deťom, napríklad vo vzťahu k posúdeniu telesných trestov (diskusia o vhodnosti telesných trestov na dieťaťu, kde pretrvávajú stále vysoko tolerantné postoje k fyzickým trestom, či naopak sú-

časná extrémna podoba výchovy, kde dieťa je v centre rodiny a rodičia sa sústreďujú iba na napĺňanie

O AUTORKE

Mgr. Lenka Lipanová

Autorka pracuje ako klinická psychologička a psychoterapeutka vo vlastnej privátnej ambulancii. Súčasne pôsobí ako znalkyňa v odbore psychológie, v odvetví klinickej psychológie detí, dospelých aj v odvetví psychológie sexuality. S násilím páchaným na deťoch a mládeži sa stretáva v každodennej praxi.

jeho potrieb bez akejkoľvek frustrácie, čo následne paradoxne vedie k agresívnemu správaniu detí voči rodičom).

K rozvoju symptomatiky CAN (Child Abuse & Neglect) dochádza vtedy, ak miera a neadekvátnosť popierania a frustrovania základných potrieb u dieťaťa presahuje individuálnu nadlimitnú hranicu. Hovoríme pri tom o potrebách nielen biologických, ale aj emocionálnych, v rámci ktorých sú primárne najmä pocit bezpečia a istoty. V rámci komplikovaného terénu tejto problematiky málokedy ide len o jednu formu násilia, väčšinou zachytávame ich kombináciu. Klinický obraz je tak často prienikom viacerých javov. Ak zažíva opakovanú traumatu dospelý človek, jeho štruktúra osob-

nosti sa môže narušiť. Opakovaná trauma v detskom veku osobnosť priamo deformuje.

DOMÁCE NÁSILIE

K násiliu páchanému na deťoch najčastejšie dochádza v domácom prostredí zo strany ich najbližších vzťahových osôb (Čírtková, L. Forenzní psychologie, 2009). To je dôvod, prečo ostáva dlhý čas utajené a neriešené. Ľudia sa oň toľko nezaujímajú s odôvodnením, že to, ako kto žije, je každého súkromná vec. Ak je násilie už zjavné aj pre okolie, často sa spoliehajú na to, že túto rizikovú situáciu bude riešiť niekto iný (bystander efekt – rozloženie zodpovednosti medzi mnohých a spoliehanie, že niekto iný miesto mňa urobí správne kroky, prevezme za to zodpovednosť). Často dochádza aj k bagatelizácii zo strany spoločnosti (jedna výchovná ešte nikoho nezabila alebo dnešná mládež nevie, čo je to poriadna výchova). Na pozadí týchto postojov stojí stále vysoká miera tolerance k telesným trestom rodičov na deťoch a stáročia tolerované, rodovo podmienené násilie páchané na ženách a sekundárne na deťoch ako svedkoch násilia páchaného na mame. Patriarchálny pohľad spoločnosti často ospravedlňuje dominantné správanie muža. Samotné násilie páchané na ženách je aj témou vtipov a karikatúr, ktoré desivosť reality normalizujú odvedením emócie cez humor. Aj tam, kde sa deje násilie iba na matke, nemôžeme zatvárať oči pred faktom, že deti v pozícii svedka násilie nielen vidia, ale celostne vnímajú. Nielenže ním trpia, ale neskôr si tieto patologické vzorce správania môžu osvojiť a neskôr sa tak správať k svojim vlastným deťom. Predsavzatie, že „ja sa takto k svojej žene a deťom nikdy správať nebudem“, môže byť v budúcnosti sekundárne, nezávislé od ich vôle a očakávaní. Dieťa si odnáša základnú vzťahovú skúsenosť, ktorá v budúcnosti môže determinovať jeho vzťahové správanie aj s pokračovaním týrania iných. Keďže si dieťa biologicky „musí“ zachovať väzbu na rodiča, najmä ak nemá alternatívu, musí balansovať medzi vzťahom k rodičovi a otázkou, ako zachovať dôveru k nedôveryhodným ľuďom, ako a kde čerpať bez-

Ak zažíva opakovanú traumatu dospelý človek, jeho štruktúra osobnosti sa môže narušiť. **Opakovaná trauma v detskom veku osobnosť priamo deformuje.**

pečie pri nebezpečnom vzťahu. Nedostatky v starostlivosti často musí kompenzovať cez vlastné zdroje. Má na to iba vlastnú nezrelú, vyvíjajúcu sa psychiku. Patologické prostredie podnecuje vývoj aj mimoriadnych schopností – kreatívnych aj deštruktívnych (Herman, J. L. Trauma a uzdravenie, Aspekt, 1992).

NÁSILIE VO VZŤAHOCH A RIZIKOVÉ FAKTORY

Násilie páchané rodičmi na deťoch nie je náhodný jav, viaceré jeho rizikové faktory vieme dnes pomenovať. Jedným z dostatočne preskúmaných je transgeneračný prenos, teda zjednodušene – týraní týrajú. Odlišný vývin osobnosti rodiča spôsobí odlišný prístup k výchove (inak sa vyvíja frustračná tolerancia, zábrany, vyššie city, empatia). Často sú to rodičia, ktorí sami vyrastali cez opakované fyzické tresty, emočné zneužívanie, manipulácie alebo iný druh patológie. Napriek ich rozhodnutiam, že budú iní, v záťaži sa správajú rovnako, alebo sa identifikovali s rodičovskou výchovou (aj mňa drali ako žito a tu som). V praxi sú to najčastejšie dva extrémny – impulzívni, agresívni, vulgárni rodičia zameraní na svoje potreby, bez viny, bez zrelej zodpovednosti, ale aj navonok uhladení rodičia s vyšším, nezriedka vysokoškolským vzdelaním a vyšším spoločenským statusom. Ťažko určiť, ktorá forma je maladaptívnejšia. Medzi týmito dvoma pólmí existujú desiatky variácií „tyranizujúceho rodiča“.

VZŤAHOVÁ VÄZBA A TRAUMA

Špecifickosť násilia páchaného na dieťati zo strany rodiča spočíva

v nenahraditeľnej intimitate ich vzájomného vzťahu. Ak je vzťah medzi rodičom a dieťaťom emočne patologický – násilný (fyzicky, emočne, sexuálne), zanedbávajúci alebo zneužívajúci, hovoríme o traumatizácii vzťahovej väzby s následným rozvojom niektorého typu patologickej vzťahovej väzby. Základom tohto puta je potom neistota. Rozlišujeme celé spektrum väzieb, ale v literatúre sú dobre opísané tieto typy nejistej vzťahovej väzby – vyhýbavá, ambivalentná a dezorganizovaná.

Dôsledky takejto patologickej väzby pre dieťa závisia od rôznych faktorov, napríklad dĺžky pôsobenia negatívneho faktora, od toho, či nositeľom traumy bola matka, otec alebo obaja rodičia, od veku, v ktorom došlo k pôsobeniu negatívneho faktora, od prítomnosti či neprítomnosti náhradného zdroja (inej osoby schopnej naplniť adekvátne potreby dieťaťa – súrodenec, babka).

Pomerne najzávažnejší typ vzťahovej väzby, pokiaľ ide o dôsledky, je dezorganizovaná väzba. V tejto skupine sú výrazne zastúpení rodičia so psychiatrickou diagnózou a závislosťami (Kulíšek, 2000). Deti sa ocitajú v intenzívnom konflikte medzi inštinktívnym hľadaním istoty a potrebou ochrany pred ublížením od vzťahovej osoby. Dieťa mnohé schopnosti, ktoré by malo čerpať zo vzťahov s rodičmi (pocit istoty, bezpečie, sebaúcta, intimita, identita), musí čerpať iba v sebe, často v nezrelej fáze vlastného vývinu. Aby prežilo traumatizujúce podmienky, musí často poprieť, že jeho rodičia „sú zlí“, aby ich zbavilo viny a zodpovednosti a mohlo tak istou časťou svojho ega rodiča milovať. To má jediný cieľ – zachovať väzbu k rodičovi. To, že sa denne presviedča o opaku, musí znova zvládať cez ďalšie obranné mechanizmy. Čím skôr to musí robiť, tým vážnejší typ obrán aktivuje. Dieťa môže aj poprieť samotné týranie, v celej škále disociatívnych reakcií, alebo si rozvinúť obrovskú škálu sebaobviňujúceho prežívania, základom je pocit „ja som zlý, ja za to môžem, ja nemám hodnotu“.

V takýchto rodinách ide často o odovzdávanie nepriaznivej citovej skúsenosti ďalej, teda samotní rodičia

prešli nejakou formou zneužívania, zanedbávania či násilia.

Ak majú rodičia krehké osobnostné organizácie a poruchové štruktúry osobnosti, je pravdepodobnejšie, že samotná výchova takýchto rodičov bude vytvárať terén na zraňujúce reakcie v záťaži na partnera, na dieťa či na seba samého (suicidálne správanie, abúzus alkoholu, drog). Ak je rodič traumatizovaný iným typom traumy ako vzťahovým (napríklad dopravná nehoda alebo prírodná katastrofa), alebo ak zažije vzťahovú traumu v dospelosti, je menšia pravdepodobnosť odovzdania tejto skúsenosti svojim deťom. Hovoríme o transgeneračnom prenose traumatizácie.

PREČO TÝRANÉ DETI RODIČOV JEDNODUCHO NEODMIETNU?

Vrodená predispozícia na vytvorenie vzťahu má podľa Bowlbyho inštinktívny charakter, je vlastná všetkým ľuďom. Vyvinula sa v priebehu evolúcie a plní dôležitú biologickú funkciu, ktorou je prežitie jedinca (chráni pred nebezpečenstvom a hrozbami). Psychologickým cieľom je pocíti istoty a bezpečia. Dieťa akoby nemalo inú alternatívu pre svoje správanie, len znova a znova sa pokúšať získať uspokojenie svojich potrieb zo strany rodiča, ku ktorému cíti biologické puto. Ak rodič na to dá šancu prosociálnym prejavom, dieťa vždy akoby nanovo odpúšťalo a nanovo rekonštruovalo svoj porušený vzťah. Napriek tomu vnútorne hlboko väzba ostáva porušená, krehká, neistá, čo dieťa znova a znova núti redukovat' napätie z neistoty. Pri problematike týraných detí sa v praxi najčastejšie stretávame s variantom ambivalentnej väzby. Dieťa sa postupne adaptuje na cyklus násilia (narastanie napätia u rodiča, konfliktnejšie incidenty, nárast intenzity či frekvencie týchto incidentov, samotný akútny incident – odlišnosť od normálneho telesného trestu je deštruktívnosť a neprítomnosť sebakontroly) a následnú fázu „sekania dobroty“ (snaha urovnať vzťah, sľuby, že sa to už nestane, prcháva sebareflexia rodiča a ojedinelé pozitívne zážitky –,veď je vlastne celkom fajn“, s racionalizáciou situ-

Neistá väzba predstavuje riziko pre zdravý psychický vývin dieťaťa, pretože dieťa vyrastá v neustálom zmätku z rodiča.

ácie). Týrané dieťa sa preto k svojmu rodičovi vie vzťahovať s manifestovanou dôverou, vyhľadávať telesný kontakt, aby sa následne obranne stiahlo. Najmä v znaleckých dokazovaniach je potrebné na túto skutočnosť pamätať. Vzniká tak riziko falošne negatívneho výsledku. Agresor môže disponovať množstvom „dôkazov“ v podobe fotografií a videí, keď je dieťa v komfortnej situácii s rodičom.

MUŠÍ SA TYP VZŤAHOVEJ VÄZBY ZÁKONITE SOCIÁLNE „DEDIŤ“?

Dieťa aj napriek obrovskému vpečatujúcemu vplyvu svojho vlastného rodiča na rozvoj vlastného rodičovského správania môže v dospelosti „prekročiť tieň rodiča“ a byť dobrým rodičom. Podľa rôznych prác 33 až 66% v detstve týraných detí dokáže byť v dospelosti dobrými rodičmi, dokonca ešte senzitivnejšími „vdaka“ svojej skúsenosti (Dornes, 2000 in Hašto, 2005). Väzbové skúsenosti sa však nikdy nestrácajú, integrujú sa do osobnosti a ich efekt závisí od kvality ich spracovania (Sroufe, 2005). Protektívnymi faktormi, ktoré môžu znížiť riziko transgeneračného prenosu násilia sú: v detstve najmenej jedna spoľahlivá oporná osoba, na ktorú sa dieťa mohlo naviazať ako na alternatívu „nekvalitnej“ primárnej osoby, dlhodobá kvalitná psychoterapia založená na silnej motivácii jedinca a upokojujúci vzťah s partnerom/priateľom (Hašto, 2005). Pre objektivnosť však treba dodať, že existuje významné riziko rozvoja rôznej psychopatológie práve vo vzťahu s poruchovým vzťahom rodič – dieťa. Pri psychózach a schizofrénii možno hovoriť o transgeneračnom prenose traumy vo vzťahovej väzbe (Ruppert, 2011).

RIZIKÁ NEISTEJ VZŤAHOVEJ VÄZBY

Neistá väzba predstavuje riziko pre zdravý psychický vývin dieťaťa, pretože dieťa vyrastá v neustálom zmätku z rodiča. Ten svojím správaním nie je pre dieťa predvídateľný, nie je bezpečný. Všetky skúsenosti, aj tie najmenšie detaily (tón hlasu, dotyky, neverbálne signály) zo vzťahu sa ukladajú do našej implicitnej pamäti. To je pamäť, ktorá je neprístupná k vedomému vybavovaniu spomienok. Napriek spomienke na určitú udalosť, ktorá sa mohla odohrať v prvých rokoch života a nevieme si na ňu spomenúť, spúšťa automaticky v človeku určité pocity (napríklad prudké búšenie srdca a okamžité zaplavenie úzkosťou pri začutí štrngotu kľúča v zámke ako opakovaná stresová skúsenosť z príchodu otca z krčmy). Také dieťa ťažšie zvláda vo svojom živote stresové situácie, môže sa narušiť či spomaliť dozrievanie mozgu, dieťa má chronickú produkciu stresového hormónu. V neskoršom veku sa môže problémovo prejavovať porucha pozornosti, hyperaktivita, ale aj depresie, agresivita, môže mať problémy s učením, utekať z domu, kraďnúť, fetovať. Takmer istá je vyššia impulzivita a nižšia frustračná tolerancia. Konflikty často rieši agresiou (verbálnou aj neverbálnou). Vývin v prostredí, kde sa odohráva týranie, spôsobuje hlboké narušenie vzťahového správania. Práve nadvláda tyrana, hrozby násilím, presadzovanie málo čitateľných pravidiel, občasný odmeny a svetlé chvíľky spôsobujú pocity nepredvídateľnosti, nečitateľnosti, pocity izolácie, zrady, neustále prítomnej úzkostnej pohotovosti, ostražitosť voči svetu. Okrem toho narastá pocit bezmocnosti, pretože dieťa je v podriadenej pozícii voči rodičovi. Všetci máme jednotný mechanizmus zvládania stresu – boj alebo útek. Ak je dieťa malé, fyzicky utiecť nevie a nevie ani bojovať. Snaží sa teda všemožne situáciu prispôbiť, uspokojiť agresora, byť nenápadné, potlačiť svoju existenciu, potreby. Je v stave permanentnej vegetatívnej predráždenosti, ale navonok musí byť pokojné a vlúdne, aby agresora neprovokovalo. Výsledkom

je stav „zamrznutej ostražitosť“ (Herman Judith Lewis, 1992). Deti často veria, že agresor má nadprirodzené schopnosti (čo keď zistí, že som to povedala, čo keď vie čítať myšlienky). Vytvára sa obraz falošnej lojality voči rodičovi, ktorej cieľom je nedráždiť agresora, udržať ho pokojným.

PREVENTÍVNE MOŽNOSTI

Keďže neexistuje jednotný klinický obraz týraného dieťaťa, nie je možné ani definovať preventívne aktivity úplne adresne. Prevencia by mala byť v rovine zdravotníckej, psychologickkej, sociálnej, právnej. Zo strany psychológov by to mohli byť programy na rozvoj rodičovských zručností v rizikových skupinách rodičov, napríklad skupinovú formou, pri ktorej sa pracuje s prežívaním rodičov, pomenovaním ich problémov, zdrojov na zvládanie frustrácie, ktoré by im pomohli zvládať záťaž. Práca s osobnými zdrojmi a copingovými stratégiami rodičov by mohla as-

Ak je dieťa malé, fyzicky utiecť nevie a nevie ani bojovať. Snaží sa teda všemožne situácii prispôbiť, uspokojiť agresora, byť nenápadné, potlačiť svoju existenciu, potreby.

poň čiastočne zefektívniť ich zvládanie rodičovskej roly.

ZÁVER

Vzorec citovej väzby silno koreluje s tým, ako sa k dieťaťu správa rodič. Poranené ego vedie k odlišnému vývinu s aktivovaním vážnej obrannej línie prežívania. Citová väzba ako proces sa vyvíja celý život, patrí medzi základné dynamizujúce motivácie nášho správania. Aj keď výskumy nie sú úplne pesimistické, čo sa týka vyhliadky na zme-

nu vzťahového správania a šance na zmenu, je nesmierne náročné dosiahnuť bezpečný základ vzťahovej väzby, ak dieťa vyrastalo v tyranizujúcom prostredí. Je to významná výzva klinicky orientovaných výskumov.

LITERATÚRA

- Čírtková, L. 2009. Forenzná psychológia. Vydavateľstvo Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4, 242-245.
- Herman, J. L. 1992. Trauma a uzdravenie. Aspekt, 1992, ISBN 80-85549-24-7, 110-121,
- Kulíšek, P. 2000. Problémy teorie raného citového prílnutí (attachment). Československá psychologie, 45(5), 404-423.
- Dornes, 2000. In Hašto, 2005. Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti. Trenčín: Vydavateľstvo F. ISBN 80-88952-28-X, 128 s.
- Sroufe, L. A. & Waters, E. 1977. Attachment as an Organizational Construct. Child Development
- http://franz-ruppert.de/The_Trauma_of_Loss.pdf 1.10.2015

Život je VELKÉ umenie

KTO SME

Sme štátna príspevková organizácia Ministerstva kultúry SR, ktorá podporuje rozvoj kultúrnych, osvetových a umeleckých aktivít v miestnych a regionálnych podmienkach. Takisto vzdelávame, publikujeme, skúmame, prezentujeme a staráme sa o kultúrne dedičstvo Slovenska.

TU NÁS NÁJDETE ONLINE

www.nocka.sk

www.scenickazatva.eu

www.mojeumenie.sk

mojeumenie.sk

www.tvor-ba.sk

www.festivalvychodna.sk

www.slovakiana.sk

www.v-klub.sk

Sociálnopatologické javy v kontexte súčasnej spoločnosti

Viacerí odborníci, ktorí sa zaoberajú nežiaducimi spoločenskými javmi a sociálnopatologickými javmi (Fischer – Škoda, 2009, Ondrejko-
vič, 2000, Kraus – Hroncová, 2007, Emmerová, 2019, Kraus, 2019), konštatujú, že v súčasnej spoločnosti sme svedkami zvýšeného výskytu a kvalitatívnych premien javov, ktoré väčšinová spoločnosť vníma negatívne a aj hodnotí negatívne. Ide o pomerne širokú variabilnú škálu javov, ktoré sú nielen nežiaduce, nechcené, ale dokonca až neprijateľné. Je zrejmé, že čím je táto škodlivosť a nebezpečenstvo vyššie, tým väčší záujem má spoločnosť na ich riešení (a to v komplexnom spektre od poznania etiológie až po účinné stratégie eliminácie).

Ako v tejto súvislosti ozrejmuje B. Kraus (2019, s. 3), jedným z determinantov ich vzniku je aj samotný charakter súčasnej spoločnosti: „Súčasná postmoderná, individualisticky ladená spoločnosť, v ktorej sa ťažko hľadajú pevné záchytné body, plná protikladov, nie je schopná sa dohovoriť ani na tom, čo je vlastne spoločensky neprijateľné, čo pokladať za deviácie. Niekedy sa zdá, že v oblasti legislatívy sa intenzívne pracuje na tom, aby nebolo možné doložiť, že je počínanie niektorých jedincov alebo skupín spoločensky neprijateľné či priamo trestné. To, čo sa normálne uvažujúcemu jedincovi javí ako sociálnopatologické, sa často vydáva za inakosť či alternatívu, asocialita sa zahŕňa kulantnými pojmami typu asertivita či osobitosť“ (ibid. s. 3). Citovaný autor však ďalšie podmieňujúce zmeny súčasnej spoločnosti, ktoré majú vplyv na vznik a rozvoj sociálnej patológie, vidí aj v zmenách v oblasti medziludských vzťahov a vo zvýšení sociálnej dife-

renciácie súdobej spoločnosti (tzv. „roztvorenie nožníc“). V oblasti medziludských vzťahov podľa B. Krausa možno vidieť „zosilňujúce sa trendy vylučovania druhých i seba samého. Hrozia straty základnej empatie, záujmu jedných o druhých, solidarity“ (B. Kraus, 2019, s. 3). Citovaný autor tiež poznamenáva, že „vo väčšine vyspelých krajín došlo k výraznému ‚roztvoreniu nožníc‘ medzi ľuďmi – rodinami, pokiaľ ide o sociálno-ekonomickú situáciu a následne životnú úroveň“. K tomuto názoru sa pridávajú viacerí odborníci nielen z oblasti sociálnej patológie, sociológie, ale aj ekonomiky a finančníctva a i., ktorí upozorňujú na skutočnosť, že v posledných desaťročiach sme svedkami aj výraznej diferenciácie

O AUTORKE

Doc. PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Má vyštudovanú psychológiu na Univerzite Komenského v Bratislave, kde ukončila aj doktorandské štúdium. V roku 2019 sa stala docentkou sociálnej práce. Má ukončený dlhodobý výcvik v humanistickej psychoterapii a je členkou Slovenskej psychoterapeutickej spoločnosti. Celý svoj profesionálny život pracuje v Národnom osvetovom centre, kde pôsobí v oblasti sociálnej prevencie. Je publikačne činná a venuje sa aj lektorovaniu vzdelávania mládeže a dospelých v sociálnej prevencii. Pätnásť rokov pôsobí ako šéfredaktorka, neskôr ako odborná redaktorka a zostavovateľka časopisu Sociálna prevencia.

spoločnosti či polarizácie spoločnosti. Kraus uvádza, že „všetko bohatstvo sa sústreďuje do rúk relatívne malej skupiny ľudí. Prevažnú časť všetkého bohatstva vlastní ‚diskrétna elita‘. Táto skupina stále bohatne, zatiaľ čo väčšina populácie chudobnie“ (B. Kraus, 2019, s. 4). Dôsledkom tohto javu je aj to, že sa „prehlbujú rozdiely v distribúcii bohatstva a biedy, spoločenskej hojnosti a nedostatku. Medzi chudobnými a bohatými, majoritnými a minoritnými, úspešnými a neúspešnými sa prehľbuje priepasť odcudzenia, averzie, dokonca i nenávisť. Dotýka sa to aj medzigeneračných vzťahov“ (ibid. s. 4).

Charakteristické znaky súdobej spoločnosti dopĺňa B. Kraus aj zmenami v oblasti hodnôt, keď uvádza, že „základná zmena v hodnotovej orientácii vo vyspelých spoločnostiach predstavuje posun k výraznej konzumnosti. Konzumná spoločnosť sugeruje človeku, že musí konzumovať. Svet, v ktorom žijeme, ho jednoducho núti získavať pod kontrolu konzumné statky, ak chce kontrolovať aspoň niečo“ (ibid. s. 4). Bezpochyby nemenej významnou zmenou súčasnej spoločnosti, ktorá už masívne rezonuje v súdobej spoločnosti, je rozporuplný vplyv moderných médií informačno-komunikačných technológií. Všetci sa ocitávame v kyberpriestore, kde sa neustále objavujú nové javy pozitívneho, ale aj negatívneho charakteru, a médiá čím ďalej viac ovládajú naše každodenné životy a bytie. Profesionáli tzv. pomáhajúcich profesií spolu s pracovníkmi zabezpečujúcimi proces edukácie pracujú práve s deťmi a mládežou, teda s jednou z najzraniteľnejších a najrizikovejších cieľových skupín ohrozených sociálnopatologickými javmi, ako aj ďalšími nežiaducimi

spoločenskými javmi. Z toho dôvodu sumarizujeme výpočet širšieho spektra týchto javov s dôrazom na tie najzávažnejšie.

Závažné sociálnopatologické javy

Podľa S. Fischera a J. Škodu (2010, s. 44) problematika závažných sociálnopatologických javov zahŕňa: agresivitu a násilie, suicidálne správanie, zneužívanie psychoaktívnych látok, návykové a impulzívne poruchy, sociálnopatologické javy spojené s prostredím rodiny, ale aj kriminalitu a delikvenciu. V súčasnosti do skupiny nežiaducich spoločenských javov a sociálnych problémov odborníci zaraďujú predovšetkým delikvenciu a kriminalitu; samovražednosť (suicídium); šikanovanie a agresivitu; prostitúciu a iné sexuálne deviácie (variácie); týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí (syndróm CAN) a rodovo (gender) podmienené násilie; xenofóbiu a rasizmus; ale aj patologické závislosti (sem patria okrem drogovej závislosti aj hráčka závislosť a kultová závislosť). „Novodobým fenoménom sú závislosti súvisiace s tzv. kultom tela – tanorexia – ‚závislosť od opalovania a hnedej pokožky‘, tzv. závislosť od športovania, ale aj spektrum ‚porúch príjmu potravy – anorexia, bulímia, záchvatovité prejedanie, ale aj bigorexia (závislosť od cvičenia, rastu svalov spojená s úpravou stravy a nezriedka spojená so zneužívaním anabolík či steroidov) a ortorexia (závislosť od zdravého životného štýlu spojená s konzumáciou výlučne iba biopotravín)“, ale aj iné s tzv. kultom tela nesúvisiace závislosti – tzv. závislosť od sexu (erotománia a nymfománia), tzv. vzťahové závislosti, patologické nakupovanie, teda tzv. oniománia alebo shoppingholizmus, ale aj ďalšie tzv. komunikačné závislosti – chat, internet, mobil“ (Hupková, 2009, s. 23-26). Je pritom zrejmé, že mnohé z uvedených podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb (MKCH 10), ale aj nového vydania klasifikácie psychických porúch Americkej psychiatickej spoločnosti – Diagnosticko-štatistického manuálu (DCM 5) – patria medzi iné diagnostické skupiny, ako sú skupiny závislostí, majú však s nimi mnoho spoločného.

Tak ako sa mení a vyvíja spoločnosť, mení sa aj spektrum sociálnopatologických javov, ktoré sú jej neželateľnou súčasťou.

B. Kraus a J. Hroncová (2007, s. 11) do skupiny nežiaducich spoločenských javov a sociálnych problémov zaraďujú aj chudobu, nezamestnanosť, dopravnú nehodovosť a iné odchýlky. Ďalší autori k nežiaducim spoločenským javom priradujú aj bezdomovecť, rôzne formy extrémizmu, patologické subkultúry mládeže, rôzne formy sociálnych deviácií v školskom prostredí, akými sú záškoláctvo, krádeže, ale aj násilie na športoviskách – divácke násilie – a ďalšie. Českí autori hovoria v tejto súvislosti o rizikovom správaní, do ktorého okrem uvedených javov zaraďujú aj sexuálne rizikové správanie a niektoré formy adrenalinových športov. Závislostné alebo závislé správanie látkovej a nelátkovej povahy patrí podľa viacerých autorov (napr. S. Fischer, J. Škoda, B. Kraus, J. Hroncová, P. Ondrejko-
vič a ďalší) medzi najzávažnejšie sociálnopatologické javy. Závislostné správanie nelátkovej povahy pritom nenájde v oficiálnych diagnostických tabuľkách Medzinárodnej klasifikácie chorôb, ako sme sa už v texte zmienili, niektoré nežiaduce javy sú zaradené medzi návykové a impulzívne poruchy.

Tak ako sa mení a vyvíja spoločnosť, v ktorej žijeme, mení sa aj spektrum tzv. sociálnopatologických javov, ktoré sú jej neželateľnou súčasťou.

Oblasť rizikového závislostného správania pritom zahŕňa:

- drogovú závislosť – závislosť od psychoaktívnych látok tzv. látkové závislosti,
- hráčku závislosť – gambling,
- kultovú závislosť – závislosť od psychomanipulatívnych spoločenských, tzv. sekty a kultu: náboženské, politické, ekonomické, výchovno-terapeutické.

Uvedený výpočet typov rizikového správania, nežiaducich sociálnych

a sociálnopatologických javov nie je zaiste úplný. Ako sme už uviedli, sociálnopatologické javy sú iba odrazom spoločnosti, v ktorej žijeme. A preto aj v súčasnosti kopírujú našu konzumnú, na výkon orientovanú spoločnosť. Platí, že tak ako sa bude naša spoločnosť meniť, budeme zaznamenávať aj zmeny v oblasti sociálnopatologických javov, ale aj ďalších nežiaducich sociálnych javov. Mnohé sociálnopatologické javy sú navzájom podmienené (ich vznik, existencia, pretrvávajúce, ale aj zánik) a sú aj navzájom prepojené. Spoločnosť je preto postavená pred úlohu detekovať ich výskyt, hľadať a nachádzať príčinné súvislosti, vzájomnú podmienenosť, ale najmä možnosti účinnej prevencie a pomoci, teda ich zamedzenia či eliminácie.

LITERATÚRA

- EMMEROVÁ, I. 2019. Agresívne správanie detí a mládeže – súčasný stav a možnosti prevencie. Nepublikovaná prednáška na seminári. Prevencia vybraných sociálnopatologických javov, Banská Bystrica, 11.04.2019.
- FISCHER, S. – ŠKODA, J. 2010. Sociálna patológia. Analýza príčin a možnosti ovplyvňovania závažných sociálnych patologických javov. Praha: Grada Publishing, a. s. 2010. ISBN 978-80-247-2781-3, s. 40.
- HARTL, P. – HARTLOVÁ, H. 2000. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X, s. 774.
- HUPKOVÁ, I. – LIBERČANOVÁ, K. 2012. Drogové závislosti a ich prevencia. Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave. 2012. 153 s. ISBN 978-80-8082-563-8.
- HUPKOVÁ, I. 2015. Sociálna patológia. In Slovenská encyklopédia edukológie. Ed. Štefan Švec et al. Univerzita Komenského v Bratislave, ISBN 978-80-223-3747-2, s. 1339-1340.
- KRAUS, B. – HRONCOVÁ, J. 2007. Sociálna patológia. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2007, 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.
- KRAUS, B. Môže za nárast sociálnych deviácií spoločnosť? In Sociálna prevencia 2/2019, s. 3-5, ISSN 1336-9679.
- ONDREJKOVIČ, P. – POLIAKOVÁ, E. et al. 1999. Protidrogová výchova. Bratislava: Veda SAV, 1999. 356 s. ISBN 80-224-0553-1.
- ONDREJKOVIČ, P. 2009. Sociálna patológia. Bratislava: Veda SAV, 2009. 377 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

Komplexná pomoc „závislým“ v poradenskej ambulancii

Téme prevencie užívania drog či závislosti sa v súčasnosti venuje pomerne rozsiahla pozornosť. Mnoho organizácií na Slovensku poskytuje v tejto oblasti preventívne programy rôznej kvality. Niektoré využívajú prístup založený na dôkazoch, reflektujú aktuálne trendy, iné, stále rozšírené, majú „tradičnú“ ponuku (rozvoj „rizikovej gramotnosti“, dôraz na dôsledky a „nulovú toleranciu“, zastrašovanie či iné praktiky posilňujúce stigmatizáciu) bez adekvátneho profylaktického efektu, prípadne ide o organizácie so sporným primárnym záujmom v tejto oblasti. Tradičný prístup podporuje aj neefektívny model „boja proti drogám“ (udržiava či posilňuje patologizujúcu a kriminalizujúcu optiku) a paradoxne má opačný účinok. Aj toto sú niektoré z argumentov pre voľbu preventívnych aktivít na základe prístupu založeného na poznatkoch (a dôkazoch), reflektujúc výsledky súčasného výskumu a aktuálne trendy, s ohľadom na reálne potreby konkrétnej komunity. Pritom, samozrejme, nemyslíme len „primárnu“ prevenciu.

REÁLNE POTREBY AKO VÝCHODISKO EFEKTÍVNEJ POMOCI

Uvedené fakty spolupôsobili aj pri vzniku neziskovej organizácie Trojlístok a formovaní jej programu pomoci. Organizácia vznikla v roku 2012 v Prešove s cieľom doplniť možnosti pomoci závislým osobám. Vznik bol podmienený aktuálnym stavom v regiónoch a ich možnosťami (absentoval psychiater so špecializáciou na medicínu drogových závislostí, špecializované ambulancie či nemocničné oddelenia, nefungovali svojpomocné skupiny

a neexistovali podporné skupiny) a zároveň procesom transformácie (deinštitucionalizácie) sociálnych služieb, ktorý zdôraznil význam ambulantných a terénnych služieb. Odborný prístup v organizácii je založený na pilieroch ekologickej perspektívy v sociálnej práci (význam kontextuality, vzťahovosti, dôraz na potenciál, silné stránky, vzájomné interakcie jednotlivca v jeho prostredí a s prostredím) a aktuálnych trendoch v „protidrogovej politike“ (odklon od tradičného patologizujúceho, kriminalizujúceho a stig-

O AUTORKÁCH

Doc. PhDr. D. Šoltésová, PhD.
– riaditeľka NO Trojlístok, sociálna pracovníčka, vysokoškolská učiteľka, supervízorka

PhDr. Mgr. G. Šostáková
– zakladateľka a zodpovedná zástupkyňa NO Trojlístok, sociálna pracovníčka

Pracujú v NO Trojlístok, ktorá sa orientuje na pomoc užívateľom drog, osobám so škodlivými návykovými činnosťami, závislým a ich blízkym. V prešovskom regióne poskytujú pomoc formou ambulantných a terénnych sociálnych služieb a opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (vrátane online poradne). Na kontinuu odbornej pomoci danej cieľovej skupine ponúkajú odborné intervencie špecificky v procesoch prevencia – predliečebné poradenstvo – následná starostlivosť.

Pestrosť odborných činností v organizácii umožňuje odkloniť sa od štandardne limitovaného rezortného zamerania a **flexibilne „ušiť“ intervenčný plán na mieru každému klientovi.**

matizujúceho prístupu k humanizujúcemu prístupu so zameraním na ľudské práva, verejné zdravie a bezpečnosť. Na týchto základoch je poskytovaná dostupná, celostná, flexibilná služba, zameraná na reálne potreby komunity. Cieľová skupina organizácie je pomerne široká – nielen závislí (osoby s diagnostikovanou závislosťou), ale všetky osoby, ktorých životnú situáciu komplikujú psychoaktívne látky alebo návykové činnosti. (Napríklad v roku 2019 tvorili príbuzní a blízki viac ako 33%). Rozsiahlou náplňou činnosti sú aj preventívne aktivity.

PROGRAM CELOSTNÉHO MANAŽMENTU POMOCI „ZÁVISLÝM“ A ICH BLÍZKYM

Ak vychádzame z variability klientely, narušenia jej sociálneho fungovania a opierame sa pritom o bio-psycho-socio-spirituálny model zdravia (a choroby), je logické, že efektívna prevencia a intervencia by mala byť multidisciplinárna a mala by využívať súčasne individuálne intervencie a priame inter-

vencie v rôznych úrovniach prostredia.

Tieto zámery možno dosiahnuť aj psychosociálne zameranou ambulantnou pomocou v kombinácii s aktívnym angažovaním v prostredí a využitím medziodborovej spolupráce (zabezpečenej interným tímom v oblastiach sociálna práca a psychológia a úzkou spolupracou s externým prostredím, napríklad v otázkach práva, medicíny, pedagogiky), ktorá podporuje možnosti zásahov v prostredí.

Ide o ponuku sociálnych služieb (konkrétne špecializovaného sociálneho poradenstva a terénnej sociálnej služby krízovej intervencie) a opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (vrátane Centra pre deti a rodiny Zmena) so zameraním na prevenciu, predliečebné poradenstvo a následnú starostlivosť. Realizujú sa spravidla v organizácii, ale tiež v prirodzenom (v rodine, susedstve, v triede, širšom prostredí) a otvorenom prostredí (na verejnom priestranstve, v kluboch, herniach). Pomoc je individualizovaná vzhľadom na konkrétne potreby jednotlivca a jeho prostredie a dohoda je formulovaná podľa aktuálneho stavu (niekedy postačuje krízová intervencia a sprevádzanie, inokedy je to podpora pri dosahovaní cieľov po ukončení ústavnej liečby či individualizovaná pomoc blízkym s presahom k závislej osobe). Pestrosť odborných činností v organizácii umožňuje odkloniť sa od štandardne limitovaného (personálne i procedurálne) rezortného zamerania (najmä pobytových zariadení) – a flexibilne „ušiť“ intervenčný plán na mieru každému klientovi či klientke (s prípadnými promptnými zmenami) tak, aby podporoval individuálne zmeny životného štýlu a súvzťažne potrebné zmeny v prostredí jednotlivca. Snaha o holizmus je zrejmá aj z podpory sociálneho fungovania v celom spektre – teda nie snaha o abstinenciu, ale snaha zamerať sa na kvalitu života a zdravý životný štýl, udržanie podporných sociálnych vzťahov, vzdelávanie, zamestnanie alebo napríklad bývanie.

Na týchto východiskách bol koncipovaný Program celostného manažmentu pomoci (má charakter

Program celostného manažmentu pomoci má charakter stredno- až dlhodobej starostlivosti. Trvá 10 až 12 mesiacov. Raz týždenne individuálna a skupinová intervencia zahŕňa prácu s jednotlivcom a rodinou.

stredno- až dlhodobej starostlivosti počas 10 až 12 mesiacov, raz týždenne individuálna a skupinová intervencia, zahŕňa prácu s jednotlivcom a rodinou) aj preventívny program Diskusia o závislosti (zameraný na destigmatizáciu duševných porúch a podporu duševného zdravia a zdravého životného štýlu). Preventívny program kladie dôraz na partnerský prístup, bezpečnú atmosféru, využíva diskusné a zážitkové metódy, orientuje sa na potreby, ako ich formulujú samotní účastníci (najmä žiaci základných a stredných škôl, dlhodobo nezamestnaní, väzni). Ťažiskom programu nie je snaha o reštrikciu či stigmatizáciu, ale o prelomenie tabu a poskytnutie vhodných alternatív podporujúcich zdravý životný štýl s podporou vlastných kompetencií a zdrojov.

JEDINEČNOSŤ PROGRAMU POMOCI

Takto realizovaný program je jedinečný z viacerých dôvodov: reaguje na aktuálne trendy v protidrogovej politike; predstavuje komplexný a holistický prístup; nie je uzavretým kódexom, ale flexibilne reaguje na aktuálne zmeny s dôrazom na regionálne špecifiká; možno ho využiť aj mimo regiónu. Jeho limitom je, že nie je vhodný pre každého. Profitujú z neho najmä zrelšie osobnosti, motivované, spolupracujúce, schopné abstínovať a rešpektovať ciele a princípy pomoci, s podporou v prostredí a menej závažnými komplikáciami. Celkovo sa však ukazuje ako vysoko efektívny – oproti bežnej 30 % úspešnosti organizácia eviduje viac ako 56 % abstínujúcej klientely. Len zriedka dochádza k rozpadu rodín, strate zamestnania, odchodu zo ško-

ly. V mnohých prípadoch je možné vyhnúť sa (opakovaným) odchodom z prirodzeného prostredia. Dôležitá je aj finančná úspora ambulantných služieb oproti rezidentným a menšia záťaž pre rodiny a okolie klientely. Ambulantný program nenahrádza tradičnú pomoc cieľovej skupine, je však efektívnou formou predliečebnej a následnej starostlivosti (aj bez nutnosti využiť pobytové služby) a vytvára priestor pre slobodnú voľbu.

LITERATÚRA

- Poláková, K., Šostáková, G., Šoltésová, D. 2017. Program celostného manažmentu pomoci osobám so závislosťou. In: Sociálna práca/Sociálna práca: publicistika k číslu. Roč. 17, č. 5, online, ISSN 1213-6204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=3&clanek=994>
- Projekt k žiadosti o udelenie akreditácie podľa § 19, ods. 1, písm. c) zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a o zmene a doplnení niektorých zákonov neziskovej organizácie Trojlístok, 2017. Interný materiál neziskovej organizácie Trojlístok, Prešov. Nepublikované.
- Projekt k žiadosti o udelenie akreditácie podľa § 19, ods. 1, písm. c) zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a o zmene a doplnení zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov neziskovej organizácie Trojlístok, 2015. Interný materiál neziskovej organizácie Trojlístok, Prešov. Nepublikované.
- Projekt k žiadosti o udelenie akreditácie podľa § 45 ods. 1 písm. b) a c), formou podľa § 45 ods. 4 písm. b) a c) zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a o zmene a doplnení niektorých zákonov neziskovej organizácie Trojlístok, 2019. Interný materiál neziskovej organizácie Trojlístok, Prešov. Nepublikované.
- Správa o činnosti neziskovej organizácie Trojlístok v Prešove za obdobie rokov 2015 – 2017, 2017. Interný materiál neziskovej organizácie Trojlístok, Prešov. Nepublikované.
- Šoltésová, D. 2017. Kodependencia z aspektu celostného manažmentu a integrovaného prístupu v následnej starostlivosti o užívateľov drog a závislých. In: Celostný manažment pomoci závislým osobám a ich rodinám. Zborník príspevkov z odborných konferencií. Prešov: nezisková organizácia Trojlístok. ISBN 978-80-972942-9-8, s. 17-30.
- Výročné správy neziskovej organizácie Trojlístok za roky 2016, 2017, 2018. Dostupné z: <http://www.trojlistokno.sk/>

Smrť ako forma zábavy. Nový rizikový fenomén alebo cyklický jav v dejinách?

Vnímanie smrti v Európe, ako aj v iných častiach sveta bolo v dejinách formované prevažne prostredníctvom symbolu. Pre stredovek bol príznačný život v očakávaní smrti, jej pokojné prijímanie, zmierenie s blízkymi, pokánie, odovzdanosť Bohu, ale aj verejná povaha umierania. To všetko sa miešalo s necitlivosťou a apatiou, ktorú spôsoboval aspekt všednosti. Posun vo vnímaní neskôr priniesla ikonografia, keď sa vyobrazovanie smrti začalo príliš sústrediť na biologický aspekt, čo je často zdôvodňované úpadkom spoločnosti do pôžitkárstva (Ariés, 2000). Skutočná smrť sa, naopak, postupne vyčleňovala z bežného života a jej prítomnosť sa začala skrývať. Tento paradox môžeme pozorovať aj v súčasnej spoločnosti, čo vyvoláva dojem, že ide o cyklický fenomén s predvídateľným priebehom.

HRA SO SMRŤOU

Improvizovaná detská hra je prostriedok, ktorým sa dieťa učí fungovať v reálnom svete. Hra môže formovať vôľu, charakter, rozvíjať rozumové schopnosti, reč, myslenie a fantáziu. Prostredníctvom hry sa v detstve učíme princípy uvažovania, ktoré nás sprevádzajú celý život (Balážová; Ligas, 1999). Hry a videohry, ktoré majú pevne stanovené pravidlá, sú ideálnym nástrojom na docelenie určitého spôsobu uvažovania. V dospelosti sa nám potom zažitie princípy zdajú prirodzené napriek tomu, že už nedokážeme identifikovať ich zdroj. Dovolíme si tvrdiť, že drvivú väčšinu počítačových hier sprevádza neustála smrť. Princíp je jednoduchý – musíš vyhrať, inak zomrieš. Ak

hráč prehrá, je zastrelený, zožratý príšerou, utopený, jeho dopravný prostriedok vybuchne alebo nasleduje široké spektrum rôznych iných bizarných smrtí. A smrť prichádza znova a znova bez akýchkoľvek dôsledkov. Konzument je tak vystavovaný princípu, ktorý v skutočnom živote nie je možný. S podobnou nelogickosťou sa často stretávame aj pri niektorých detských hračkách. Ak sa dieťa hrá s kuchynskou linkou, ktorá reprezentuje skutočnú kuchynskú linku, súvislosť je čitateľná. Keď sa dievča hrá s bábikou Monster High, tak tiež na tom na prvé pocity nie je nič zvláštne. Ale hrať sa s mŕtvou dievčaťou, ktoré má mŕtveho psa, prestáva byť logické. V zmysle princípu Josepha Overtona o vytvorení eufemizmu (Overton, 2015) pomenovaním vecí pravým menom sa na povrch dostáva skutočný charakter hračky. Ak sa teda nachádza na trhu

Dovolíme si tvrdiť, že drvivú väčšinu počítačových hier sprevádza neustála smrť. Princíp je jednoduchý – musíš vyhrať, inak zomrieš. Ak hráč prehrá, je zastrelený, zožratý príšerou, utopený, jeho dopravný prostriedok vybuchne alebo nasleduje široké spektrum rôznych iných bizarných smrtí.

hračka mŕtvol, o ktorú sa má dieťa starať a v hre naplňovať jej potreby, stráca táto hra vnútornú logiku. Ešte v nedávnej minulosti by bolo hranie dievčat s malými mŕtvami považované za scestné a za tabu (Kraft, 2006), ale súčasný stav je taký, že ak sa nejaké dievča nehrá s takouto hračkou, môžu ho ostatné deti vyľúčiť z kolektívu. Zo strany rodičov a pedagógov ide často o tolerovanú, alebo dokonca plne podporovanú hru. V akom smere majú také hračky vychovávať, rozvíjať rozumové schopnosti, reč, myslenie, charakter a fantáziu? Takýmto spôsobom sa u detí už predškolského veku formuje nový pohľad na smrť, ktorého podstatným atribútom je zábava. S určitou možnosťou môžeme povedať, že týmto deťom nie je prakticky možné predložiť reálne vnímanie smrti. Ide teda

o posun, ktorý formuje referenčné rámce nasledujúcej generácie.

TANCE SMRTI

Hudba v súčasnosti predstavuje fenomén, ktorý ovplyvňuje obliekanie, životný štýl a často aj názorovú základňu celých mäs. Ide o šírenie myšlienok prostredníctvom textov, životného štýlu umelcov, ale aj vizuálu v podobe videoklipov. Súčasný videoklip a texty piesní sú nezriedka plné symbolov, ktoré sú v niektorých prípadoch čitateľné na prvý pohľad, inokedy pomerne náročné na interpretáciu (Sturken; Cartwright, 2009).

V súvislosti s hudbou a videoklipmi môžeme pozorovať veľký nárast v zobrazovaní smrti či už v implicitnej, alebo explicitnej rovine. K tomuto súčasnému fenoménu je možné prirovnať vizuál stredovekých tancov smrti, ktoré vyobrazovali tancujúcich ľudí meniacich sa na kostlivcov. Cieľom takejto formy ikonografie bolo upozorniť na pomínutelnosť života a ukázať človeku, že popri svetskej zábave je potrebné myslieť aj na zodpovednosť prežiť svoj život zmysluplne (Ariés, 2000). Podobný charakter mali aj obchôdzky karnevalových masiek vo vidieckom prostredí, ktoré symbolicky predstavovali sprievod mŕtvych. Tieto sprievody však vychádzali, na rozdiel od stredovekej ikonografie, z radov obyčajného ľudu, ktorý sa takýmto spôsobom so smrťou do určitej miery vyrovnával. Potom nasledovalo obdobie striedmosti, umiernenosti, stíšenia a pôstu (Slivka, 1990). Súčasný „tance smrti“ v populárnej kultúre majú síce podobný vizuálny charakter, ale po obsahovej stránke vysielajú celkom opačný odkaz. Ide o niektoré klipy interpretov ako Lady Gaga, Michael Jackson alebo o „vtipné“ videá, ktoré zobrazujú tancujúcich hniacich ľudí a kostlivcov. Tancujúce kostry môžeme nájsť aj v edukatívnych videách určených pre deti. Odkazom takého vizuálu však nie je upozorniť na pomínutelnosť života, ale zabaviť.

LÁSKA K UPÍROVI

Zaujímavým fenoménom je filmová tvorba s ústrednou témou smrti, ktorá je zameraná na detského diváka.

Stredoveké cintoríny boli miestami spojenia smrti, posvätného azylu a zábavy, ktorá zahŕňala nakupovanie, spev, hudbu, tanec alebo divadlo.

Podobné spojenie ponúkajú súčasné nákupné centrá – prepájajú zložky zábavného priemyslu s nakupovaním.

Ide o animované filmy ako napríklad Hotel Transylvánia (2012) alebo seriál Monster High (2010). V prípade animovaných filmov je na mieste otázka, v akej kultúre je možná produkcia pre deti s podobnou tematikou. Ako sa stalo, že sa z vampirizmu stal obrazový materiál určený pre deti?

Dôvod je očividne v pozitívnej prezentácii revenantov (mŕtvych prichádzajúcich zo záhrobia). Revenant alebo navrátiliec mal často podobu upíra – obávané démonické bytosti (Schmitt, 2002). Na rozdiel od starovekého a stredovekého strachu z navrátilcov dnes môžeme pozorovať myšlienkový obrat. Nová prezentácia týchto bytostí prichádza s iracionálnym motívom strachu z ľudí, ktorí démonickým bytostiam ubližujú a nechápu ich. Taká logika potom otvára nový pohľad. V prvom rade zbavuje deti strachu zo špiritizmu, ďalším podstatným atribútom tohto myslenia je vyhľadávanie smrti pre zábavu. Špiritizmus alebo okultizmus sa tak stávajú niečím dobrodružným.

S podobným scitlivením na vampirizmus zameraným na dospelých je aj saga Twilight (2008) alebo mnohé seriály s touto tematikou, ktoré sú v súčasnosti medzi tínedžermi veľmi obľúbené. Novou líniou vnímania smrti prezentovanou v týchto filmoch je svadba a splodenie dieťaťa s mŕtvym človekom. Podobným motívom je aj motív lásky k mŕtvoľe prezentovaný vo filme Warm Bodies (2013). Vo filmovej produkcii teda môžeme zaznamenať okrem iného aj postmoderné vnímanie transcendentna, ktoré spája rôzne predstavy

a kultú. Takéto nazeranie na realitu môže u detského a dospelajúceho diváka spôsobiť otvorenosť a ľahkovážnosť pri ponuke rôznych spirituálnych zážitkov, ktoré významne zasahujú do vedomia jednotlivca.

ZÁVER

Stredoveké cintoríny boli miestami spojenia smrti, posvätného azylu a zábavy, ktorá zahŕňala nakupovanie, spev, hudbu, tanec alebo divadlo. Podobné spojenie ponúkajú súčasné nákupné centrá – prepájajú zložky zábavného priemyslu s nakupovaním. Zároveň je v nich obsiahnutý určitý aspekt spirituálneho zážitku, keďže v 19. storočí vznikali obchodné domy ako ekvivalent cirkevných chrámov. Téma spirituality rovnako ako motív smrti sú v nákupných centrách súčasnosti stále prítomné v ponúkanej literatúre, filmoch, hrách, hračkách aj na oblečení. Medzi stredovekým a súčasným vnímaním však existuje určitý rozdiel. Človek v minulosti toto prepojenie vnímal a rozumel mu. Išlo o každodenné stretnutia so smrťou, ktoré podnecovali k úvahám nad večným životom. Dnešný človek takému prepojeniu často nerozumie. Aj keď sa ukazuje, že smrť, zábava, spiritualita a ekonomika sú v dejinách prepojené zložky kultúry, je dôležité porozumieť kontextu. Ak dovolíme našim deťom vlastniť predmety, ktoré symbolizujú smrť, je namieste sa zamyslieť, aké poslanstvo deťom odovzdávame.

LITERATÚRA

- Ariés, P. 2000. Dějiny smrti. Praha: Argo, 2000, 358 s., ISBN 80-7203-286-0.
- Balážová, E. – Ligas, Š. 1999. Hra – prostriedok formovania osobnosti. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1999, ISBN 80-8055-266-5.
- Kraft, H. 2006. Tabu. Magie a sociální skutečnost. Praha: MLADÁ FRONTA, 2006, 224 s., ISBN 80-2041-345-6.
- Overton, J. P. 2015 The Overton Window, <https://www.mackinac.org/OvertonWindow>, stiahnuté 23.8.2015.
- Schmitt, J. C. 2002. Revenanti. Praha: ARGO, 2002, 276 s., ISBN 80-7203-455-3.
- Slivka, M.: 1990. Ludové masky. Bratislava: Tatran, 1990, 176 s. ISBN 80-222-0171-5.
- Stirken, M. 2009. Carrwringh, L. 2009 Studia vizuální kultury. Praha: Portál, 2009, 462 s., ISBN 978-80-7367-556-1.

Život v čase korony

Vplyvy a následky pandémie, ktorá práve zúri vo svete, ešte nie sú jasné. Určite budú ekonomické, sociálne, existenčné a hodnotové. Život sa jednoducho spomalil a to nie všetkým rovnako dobre padne. Určité prvky osobného psychologického diskomfortu sa prehĺbili. Omnoho výraznejšie cítiť rozdiely v jednotlivých rizikových skupinách. Zodpovednejší život poukazuje i na naše nedostatky, a to nielen v hygienických návykoch, ale omnoho viac v živote jednotlivcov. Jednotlivé skupiny populácie, ktoré nesú špecifickú záťaž, sú deti a mládež, seniori, ľudia so psychiatrickou diagnózou, ľudia bez domova a ľudia s nelátkovým návykovým správaním.

DETI A MLÁDEŽ

Pandémia spôsobila zavretie škôl a deti sú zrazu doma, čo pre ne a ich rodičov môže mať určité úskalia. Zároveň túto situáciu môžu rodičia vnímať ako výzvu na korekciu vzťahu s vlastnými deťmi či korekciu ich správania. Prvé úskalie je zlé zadefinovanie situácie, a preto je dôležité jasne povedať, že karanténa nie sú prázdniny. Pre prázdniny je typickou zmena režimu dňa (neskoré vstávanie a odkladanie času spánku) a zníženie výkonu. Pre pokojné prežitie karantény je viac potrebné zamerať sa na štruktúru, program a rituály. Treba dbať, aby sa pomyselne vstávalo do školy, aby prebehli ranné rituály, aby bol čas učenia či výkonu, obed, prechádzka, pohyb, aby bol spoločne strávený čas, ale i čas na samotu. Veľmi pravdepodobne bude potrebné prispôbiť tomuto režimu byt či dom. Dôležité je zriadiť pre každého člena rodiny pracovný priestor. Veľkou výzvou pre rodičov i deti je podpora samoregulácie, ktorej súčasťou je doposiaľ nepriala. Mno-

Sociálna izolácia zvádza k nečinnosti, čo následne môže mať negatívny vplyv na rozvoj osobnosti dieťaťa.

hé rodiny využívali platený čas na činnosť detí, krúžky, športy, aktivity, kde napríklad tréner hovoril deťom presne, čo a v akom čase majú robiť. Dnes si deti musia aj samy zadefinovať čas a činnosť, ktorej sa budú venovať. Rodičia by im mali s tým pomôcť. Treba však pripomenúť, že sociálna izolácia zvádza k nečinnosti, čo následne môže mať negatívny vplyv na rozvoj osobnosti dieťaťa.

O AUTORKE

PhDr. Barbora Kuchárová, PhD. MBA

Po štúdiách na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave začala v roku 1995 pracovať ako profesionálna psychologička. Je súkromnou klinickou psychologičkou a terapeutkou a vyučuje na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislava. Od roku 1993 pracuje s užívateľmi drog a pôsobí ako trénerka Rady Európy v oblasti redukcie požívania drog. Spolu s priateľmi založila prvú svojpomocnú skupinu pre spoluzávislých, prvý streetwork a prvé kontaktné centrum pre aktívnych užívateľov drog. Venuje sa problematike domáceho násillia a problematike utečencov.

HOME OFFICE

Mnohí nie sú zvyknutí na prácu z domu. Tí, ktorých pracovná činnosť obsahovala takýto prvok pracovného procesu, sú vo výhode. Rizikom práce z domu je opäť buď prokrastinácia, alebo vyhorenie, čas zaplavený plnením pracovných povinností. Opäť je nevyhnutné, a pevne verím, že u dospelého človeka je to jednoduchšie ako u dieťaťa, zaviesť si štruktúru dňa a implementovať do nej rituály. Prvým dôležitým rituálom je ten ranný, ktorý by mal prebiehať presne tak, ako keď sa chystáte do práce. Nemali by sa podceňovať raňajky, hygiena, dokonca ani prezlečenie do neformálneho pracovného odevu. Pracujte od rána, ale robte si prestávky na cvičenie, obed, prechádzku a prácu ukončíte po skončení pracovného času. Venujte sa potom blízkym, môžete spolu robiť to, čo ste dlho plánovali a na čo vám možno nikdy neostal čas. Pečte spolu koláč, ktorý je komplikovaný na prípravu, triedte fotky, ktoré nemali doteraz svoje miesto. Dôležité je, aby ste nezabudli na kolegov. Určite sa po čase svet vráti do starých kolají a vy budete s kolegami opäť tráviť v práci veľa času. Vzťahy ochladnú veľmi ľahko, preto je dobré volávať svojim bezprostredným kolegom a hovoriť s nimi o bežných veciach. Kávu si môžete dať aj online, alebo sa dohodnite, aký film či knihu si pozriete, a potom o nej online diskutujete.

SENIORI

Starší ľudia sú omnoho osamelejší než väčšina populácie. Mnohokrát sa na ich rituáloch usmievame, keď ich stretáme v čakárňach pred ordináciami, ako oduševnene diskutujú, ako stoja pred kostolom desiatky minút, ako sa prechádzajú v ob-

chodných centrách či v obchodoch, ako kladú veľa otázok bankovým úradníkom a úradníckam. Čakajú nás na nedeľný obed, ktorý pripravujú neuveriteľne dlho, s mnohými chodmi, až nám idú bruchá prasknúť. O všetky tieto rituály seniori momentálne prišli. Preto na nich nezabudnite, dajte si rannú kávu po telefóne s vašou babičkou v striktnom presnom čase (napríklad 8:30) a najmä vždy v rovnakom dlhom čase (napríklad 30 minút). Obzvlášť pri senioroch je dôležité dbať na prevenciu negativizmu, ktorý im sekundárne môže zhoršiť nielen somatické, ale aj psychické ochorenia a ku ktorému majú prirodzený sklon. Nielen u seniorov treba regulovať sledovanie sociálnych sietí a fungovanie v online prostredí, a to z dvoch hlavných dôvodov. Prvým je rozvoj závislého správania a druhým rozmach hoaxových správ.

ĽUDIA S PSYCHIATRICKOU DIAGNÓZOU

Úzkostní ľudia, ľudia s panickou poruchou či depresívni ľudia v období karantény môžu zažívať zhoršenie svojho stavu, a preto je nesmierne dôležité, aby naďalej dodržiavali liečbu a boli v kontakte so svojím psychiatrom či terapeutom. Činorodosť, štruktúra, ako aj rituály budú pre nich dobrým riešením počas tohto záťažového obdobia. Stres, frustrácia a záťaž sú reakcie na situáciu, v ktorej sa všetci nachádzame, avšak pri disponovaných jednotlivcoch môžu mať dramatickejší priebeh. Ďalšou rekciovou psychiky na záťažujúce obdobie môže byť rozvoj postraumatickej stresovej poruchy ako novej kvality psychiatrického ochorenia. Rozvoj tejto poruchy sa už od nepamäti spája s vojnou, živelnou pohromou či stratou blízkej osoby. Je veľmi dôležité, aby okolie jednotlivca bolo k rozvoju tejto poruchy veľmi citlivé, pretože môže viesť až k depresii, úzkosti či samovražednému správaniu.

ĽUDIA BEZ DOMOVA A ĽUDIA V NÚDZI

V týchto dňoch sa ulice vyprázdnil, a preto na nich omnoho zjavnejšie

vidieť ľudí nachádzajúcich sa v sociálnej núdzi. Ľuďom bez domova sa výrazne znížili možnosti zaopatriť si prostriedky na jedlo a nocľah. Chladné dni nepomáhajú danej situácii. Štátu a samosprávam sa tak vytvára priestor na prevzatie zodpovednosti za týchto občanov. Jednotlivé mestá a obce sa v súčasnosti snažia prijímať opatrenia na zlepšenie situácie týchto ľudí. Tempo prijímania opatrení je rôzne, ale nie ideálne. Dôležité je však uvedomiť si, že títo ľudia sú zároveň rizikovejší z hľadiska prenosu rôznych typov infekcií, čo súvisí s ich životným štýlom. Rad terénnych sociálnych pracovníkov, ako aj sociálnych pracovníkov pôsobiacich v sociálnych službách má v týchto dňoch plné ruky práce a denne riešia vzniknutú krízovú situáciu. Tu sa otvára priestor pre solidaritu a spoločenskú spoluzodpovednosť. Rad občanov pomáha, či už vlastnou prácou (šitie rúšok), alebo materiálnou, či finančnou pomocou. Táto pomoc mnohým z nás zmysluplne naplnia inak veľmi stereotypné dni. Pomáhať je veľmi dobrý spôsob, ako si trochu vyplniť dni, ktoré prežívame v pomerne silnej sociálnej izolácii.

ĽUDIA S NELÁTKOVÝMI ZÁVISLOSŤAMI

Nedostatok podnetov, na ktoré sme zvyknutí, môže mať za následok aj rozvoj či recidivu závislostného správania. Syndróm vyhorenia patrí do trojuholníka syndrémov – k syndrómu nudy (stereotypu) a k syndrómu záchrancu. U mnohých jednotlivcov sa môžu začať vyskytovať prejavy obsedantno-kompulzívneho správania, spojené predovšetkým so zvýšenými prejavmi hygienického správania (umývanie rúk či dezinfekcia priestoru). Mnoho ľudí môže na sebe identifikovať znaky miernej hypochondrie či somatizácie. Ďalšia skupina ľudí môže na sebe identifikovať zvýšené prejavy závislostného správania, ako je napríklad nadmerné pitie či fajčenie. Samostatnou témou je rozvoj závislostného správania spojeného s online prostredím. Samota ľudí motivuje, aby boli výraznejšie na sociálnych sieťach, čo predstavuje možné riziko rozvoja týchto druhov závislostného správania.

Je dôležité, aby ľudia samoregulovali svoje činnosti nielen smerom k zodpovednému prístupu k zdraviu a hygieny, ale aj k nadmernému chatovaniu, skrolovaniu, sky-povaniu, surfovaniu na internete a online nákupom. Dôsledkom straty kontroly nad kontaktom s digitálnym prostredím môže byť negativizmus, depresia, úzkosť, obsedantné prejavy správania, kompulzie, ale i rozvoj gamblingu. Rovnako rizikové môže byť i hranie hier, offline alebo online tipovanie. V tomto prípade výrazne odporúčame striedmosť a dopredu určený čas, ktorý budeme tráviť vo virtuálnom svete.

10 DOBRÝCH RÁD

1. Režim. Robte si ráno program dňa.
2. Rituály. Nezabudnite na svoje každodenné rituály.
3. Ja a my. Deľte svoj čas medzi prácu, učenie sa a blízkych.
4. Upravte priestor. Prispôbte svoj domov novým podmienkam. Vytvorte si napríklad pracovný kútik.
5. Ostaňte v kontakte. Komunikujte s kolegami, priateľmi a rodinou. Neskôr sa s nimi stretnete osobne.
6. Hýbte sa. Nezabudnite na silu a liečivosť fyzického pohybu.
7. Starajte sa o svoje zdravie. Nepodceňte zdravé stravovacie návyky.
8. Spite. Doprajte si kvalitný spánok.
9. Nepodľahnite online prostrediu. Pozor na rozvoj možného závislostného správania.
10. Nepodľahnite negativizmu.

LITERATÚRA

- Křivohlavý, J. 2003. Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787744.
- Vodáčková, D. 2002. Krizová intervence. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.
- Výrost, J., Slaměník, I. (Eds.) 2001. Aplikovaná sociální psychologie II. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0042-5.

Ako si udržať psychickú pohodu počas pandémie

Dospelí nemajú dovolenku, deti a mládež nemajú prázdniny. Spomali sme, ostali sme v sociálnej izolácii. Je to úplne iný život s množstvom neznámych, preto máme z tejto novej zmeny často strach a obavy. Čo možno pre svoje psychické zdravie v tejto situácii urobiť? Psychologičky a psychoterapeutky Barbora Kuchárová a Ingrid Hupková vypracovali 16-bodový záchranný plán pre psychickú pohodu.

- 1. Štruktúrujte si deň**
Rozdeľte ho na pracovnú a mimopracovnú časť. Dbajte na to, aby každý pracovný deň mal svoj rytmus – napríklad si hneď ráno urobte program pracovných úloh, ktoré hodláte (a dajú sa) naplniť. Striedajte činnosti a každých 90 minút nezabudnite na kratšie prestávky. Po skončení pracovného času prácu naozaj ukončíte.
- 2. Zachovajte si svoje rituály**
Dodržujte všetky staré zvyky, ktoré sa dajú zachovať. Pomáhajú nám, aby sme si udržali pocit bezpečia a istoty.
- 3. Deľte svoj čas**
Medzi prácu a učenie sa, blízkyh a ich potreby v domácnosti (tie reálne), ale i mimo nej (virtuálne).
- 4. Upravte priestor**
Zmeňte priestor, v ktorom žijete, a prispôbte svoj domov novým podmienkam tak, aby ste dokázali bez problémov fungovať vy aj ostatní členovia domácnosti. Napríklad si vytvorte pracovný kútik alebo kútik pre školáka.
- 5. Udržujte sociálne kontakty**
Platí to pre kontakty intímne, pracovné i priateľské. Komunikujte s kolegami, priateľmi a rodinou. Nebuďte v sociálnej izolácii, len zmeňte formu, akou kontakt realizujete.
- 6. Zvýšte fyzickú aktivitu**
Nezabudnite, že fyzický pohyb

pomáha harmonizovať psychiku. Obzvlášť to platí pre záťažové situácie – jednu z nich práve všetci žijeme. Fitnes centrá sú zavreté, preto si nájdite inú formu pohybu v rámci svojich možností – cvičte s cvičiteľkou online alebo choďte na prechádzku so psom mimo ľudí (napríklad skoro ráno, keď ešte iní spia). Nájdite si takú formu pohybu, ktorá sa dá realizovať aj v zmenených podmienkach.

- 7. Starajte sa o seba a o svoje zdravie**
Nepodceňte v rámci starostlivosti o seba aj svoje zdravé stravovacie návyky, varte si zdravé jedlá.
- 8. Spite**
Doprajte si kvalitný spánok. Spite primerane, nie viac ani nie menej, ako treba.
- 9. Nepodláhajte online prostrediu**
Pozor na rozvoj možného závislostného správania. Kontrolujte si čas v online prostredí, neprekračujte ho. Striedajte online činnosti s offline činnosťami. Vyhnite sa aj informačnému preťažiu (napríklad scrollovaniu).
- 10. Neužívajte psychoaktívne látky**
Alkohol ani iné drogy neužívajte ani na zmiernenie osobnej nepohody či diskomfortu. Pamätajte, že každá droga znižuje sebakontrolu, autoreguláciu a priamo podnecuje rizikové správanie.
- 11. Budte sami so sebou**
Samota je dobrá, vhodná a teraz nanajvýš potrebná. Preto nájdite spôsob, ako si zabezpečiť chvíľu pre seba aj pre iných. Nezabudnite na to, že musíte udržiavať rovnováhu medzi dávaním a dostávaním.
- 12. Striedajte psychickú a fyzickú prácu**
Ak pracujete duševne, vždy si duševnú prácu prestriedajte s fyzickými aktivitami vrátane takých, kde vidíte

pomerne skoro výsledok svojho snaženia, napríklad upečte koláč. Doprajte si, robte veci, ktoré ste chceli urobiť, iba na ne nebol čas. Využite čas na upratovanie (triedenie vecí, vzdajte sa nepotrebných vecí, vytvorte si systém a poriadok), urobte poriadok v okolí, kde žijete a fungujete. Pomôže vám to udržať si poriadok vo svojom vnútri.

- 13. Robte veci spolu**
Rozprávajte sa. Komunikujte virtuálne i reálne.
- 14. Nepodláhajte negativizmu**
Je normálne v tomto období prežívať strach a neistotu. Ak však pociťujete apatiu, pocit beznádeje, úzkosti, paniku či iné prejavy osobného diskomfortu, obráťte sa na odborníkov. Poskytnú vám pomoc v online prostredí. Rozprávajte o svojich pocitoch, už len vypovedať znamená dať von a uvoľniť sa, znovu sa nadýchnuť.
- 15. Myslite pozitívne**
Ak sa to len trochu dá, vyvažujte negatívne informácie pozitívnymi, odpútajte svoju myseľ pri humore a nadsádzke. Smiech má preukázateľné liečivé účinky (prečo by sme inak mali v nemocniciach klaunov z červených nosov). Premyslite si svoje vízie, keď to všetko prejde... potom sa odmeníte...
- 16. Hľadajte to dobré**
Pozerajte na súčasnosť nie cez prizmu toho, čo sa nedá, ale čo sa práve teraz dá. Skúste nájsť na súčasnej situácii nejaké benefity. Možno ich nájdete v prosociálnosti, pomoci iným, humanizme. Nezabúdajte, že zdravie je stav bio-psycho-sociálnej pohody. Psychické a fyzické zdravie sú spojené a navzájom prepojené. Navyše dobrý stav psychiky vplýva pozitívne na imunitu. Možno nás táto doba má naučiť aj trpezlivosti, hlbšiemu sebazpoznaniu a veľkej miere pokory.

**OBJEDNAJTE SI ČASOPISY
TERAZ JEDNODUCHO NA
www.nocka.sk/obchod**
V roku 2020 vyjde v NÁRODNOM OSVETOVOM CENTRE

SOCIÁLNA
PREVENCIA

JAVISKO

MOJE UMENIE

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

RESUMÉ

Odborný časopis Sociálna prevencia vydáva Národné osvetové centrum. V roku 2020 vstupuje do pätnásteho ročníka svojej existencie.

Sociálna prevencia 1/2020 sa prostredníctvom príspevkov slovenských a českých autorov zameriava na odbornú reflexiu vybraných nežiaducich sociálnych a sociálnopatologických javov s akcentom na prevenciu kriminality.

K nosným patria príspevky doc. Miloslava Jůzla **Zabezpečovacia detencia ako totálna exklúzia? a Penitenciariatika ako veda žalárna**. Nemenej zaujímavé témy sú spracované v odborných článkoch: Trest domáceho väzenia a elektronický monitoring, téma CEO podvodov, Kvalita blízkych vzťahov v rodine a prevencia kriminality mládeže či Duchovná služba ako prevencia trestnej činnosti. Prvé číslo v roku 2020 prináša aj viaceré „klasické“ témy spadajúce do okruhu sociálnopatologických javov, akými sú dobré skúsenosti s neformálnym vzdelávaním Rómov, a príspevky Vzťahová väzba v kontexte problematiky CAN, Sociálnopatologické javy v kontexte súčasnej spoločnosti či Komplexná pomoc závislým v poradenskej ambulancii. Netradičný pohľad možno nájsť v článku Smrť ako forma zábavy. Vzhľadom na aktuálnu situáciu sa Sociálna prevencia 1/2020 dotkla aj pandémie koronavírusu vo vzťahu k duševnému a finančnému zdraviu.

Časopis Sociálna prevencia je od roku 2015 indexovaný v Bibliographia medica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CiBaMed.

RESUME

Social Prevention journal, published by The National Centre of Culture and Further Education, turns 15 in 2020.

The 1/2020 edition focuses on the scientific exploration of the undesirable antisocial and sociopathological phenomena, beaming its main attention on crime prevention in the leading articles by renowned Slovak and Czech authors.

The main feature of this first edition are the **Security detention as total exclusion?** and **Penitentiary studies as the science of jails** articles, authored by Associate Prof. Miloslav Jůzl.

Equally intriguing are the topics of Home detention and electronic monitoring, CEO frauds, Close knit family relationships and youth crime prevention or Spiritual service as crime prevention, covered impressively by other influential articles.

Enriched further, this edition pays close attention to a variety of notorious sociopathological matters, such as Promising results of Roma informal education, Relationship dependency in the CAN context, Sociopathological phenomena in the modern society or Complex support of addicted patients at Help centres, capped off by a novel narrative in the **Death as Entertainment** article.

Social Prevention 1/2020 edition also tackles the coronavirus COVID-19 pandemic crisis and its impact on our psychological and financial wellbeing.

Social Prevention magazine has been indexed in the Bibliographia medica Slovaca and included in the CiBaMed reference database since 2015.

